

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 46^ο - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2024

✿ *Ανάβλεμμα:
κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά,*

✿ *Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου*

✿ *Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του*
Κ. Παλαμάς

✿ *Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια*
Δημοτικό (της αγάπης)

καλώς ανταμωθήκαμεν...

Φίλες και φίλοι,

Εικόνες, μηνίες και βιώματα γεμίζουν πάντα τις σελίδες του περιοδικού μας. Λαογραφία, παράδοση, παλιότερες μορφές ζωής, ιστορία και παρελθόν καταγράφονται από τον κόσμο του ΛΕΡ, γλυκά ενθυμήματα για τους παλαιότερους, διδάγματα για τους νεότερους.

Έτσι, με "τ' ανάβλεμμα" βυθιζόμαστε στο αξέχαστο παρελθόν δύο μεγάλων πόλεων, στην θρυλική Κωνσταντινούπολη «Όταν εμείς με τραμ πηγαίναμε στην Πόλη» και στην Αθήνα με τις «Αναμνήσεις της μεταπολεμικής εποχής», αλλά και τις **συνθήκες** των ανθρώπων εκείνης της παλιάς, νοσταλγικής Αθήνας. Στην μεταπολεμική εποχή, εμφανίζεται και η **Ραφήνα** μας, τότε που οι **κοινοτάρχες** έβαζαν θεμέλια για την ανάπτυξη και το μέλλον της πόλης μας, αλλά και με την **παλιά φωτογραφία** με Ραφηνιώτες που κρατούν τη σημαία της ομάδας τους, της Τρίγλιας.

Ο **Δομήνικος από την Κρήτη**, ο έλληνας Θεοτοκόπουλος, ο εμβληματικός ζωγράφος της Αναγέννησης, χρωματίζει με εικαστική πινελιά "τ' ανάβλεμμα". Στην **Κρήτη του 1960** μάς μεταφέρει και ο **χρονογράφος** θαυμάζοντας τον χορό του **Αντώνη και της Ζαχαρούλας**. Χορό και φορεσιές διέσωσαν και τα **ελληνικά γραμματόσημα** σε παλιές σειρές, πολύτιμα λαογραφικά κειμήλια σήμερα. Και ένα μικρό αφιέρωμα στη **φορεσιά της Δεσφίνας** εγκαινιάζει την παρουσίαση των εθνικών φορεσιών σε κάθε τεύχος.

Τα χάνια και τα σεράγια μάς γνωρίζουν την ιστορία της **ελληνικής φιλοξενίας** από την αρχαιότητα και μέσα στους αιώνες. Το παρόν, το σήμερα αναλύεται στις πάμπολλες **εκδηλώσεις του ΛΕΡ**, αλλά και στην **βράβευση της Προέδρου**, στη Ραφήνα, που είναι τιμή για το ΛΕΡ και περηφάνια για τον κόσμο του. Και βέβαια γιορτάζουμε το **Πάσχα**, πρώτα στην Κέρκυρα, όπου παρακολουθούμε και ενθουσιαζόμαστε με τον «Μάντζαρο», την εμβληματική μπάντα της, «**Τέσσερις φορές το χρόνο**», αλλά και τα **πασχαλινά έθιμα** για τους μικρούς και μεγάλους. Με ποίημα για τις **Μαρίκες**, την όμορφη παραλία της Ραφήνας, υποδεχόμαστε το καλοκαίρι. Με ποίημα πάλι υποδεχόμαστε το Πάσχα και «**Προσμένουμε το άχρονο φως, Πάσχα το Μέγα.**»

Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη

Πάσχα

Ασπιλο και ανυπάκουο το σώμα τους
στο δόγμα το τυραννικό ράθυμοι και ανάξιοι εμείς
το Νυμφώνα Σου προσβλέπομε κύμβαλα αλαλάζοντα
οι ομιλούντες τις γλώσσες των ανθρώπων
μύρα τα δάκρυά μας στην τράπεζα της φιλοξενίας Σου.

Ασπλαχνα εγκαταλείψαμε το έαρ το γλυκύ.
Φοβερό και παράδοξο μυστήριο. Το άχρονο προσμένουμε
Φως Πάσχα το Μέγα.

Ποίημα της Αφροδίτης Μέρμηγκα - Βλαχάκη, Φιλολόγου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ευεργέτη του, **Αθανάσιο Μαρτίνο** που συνεχίζει να το στηρίζει εδώ και χρόνια. Χάρη στη δική του συμπαράσταση, το ΛτΕ Ραφήνας αναπνέει και επιβιώνει.

- Ευχαριστίες οφείλει το ΛΕΡ και στον Φοροτεχνικό, **Γερβάσιο Παπαδόπουλο**, που καλύπτει αφιλοκεδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.

- Το ΛΕΡ ευχαριστεί:

- Τον Οργανισμό Λιμένος Ραφήνας για την οικονομική ενίσχυση.

- Την ΜΚΟ SKYLINE CHARITABLE FOUNDATION και τον επιχειρηματία **Γ. Καλαφάτη** για την μεγάλη οικονομική προσφορά στο ΛΕΡ το 2023.

- Την Μερόπη Παπαδημητρίου για την δωρεά μιας ξύλινης σκυριανής σκαλιστής παραδοσιακής κασέλας.

- Την Ρίτα Χιτζόγλου για τη δωρεά μεγάλης πάντας, που άρχισε να την κεντά το 1920 η Θεσσαλία Φιλιππούλιδου με καταγωγή από Σαμψούντα.

- Την Ευφροσύνη Χατόγλου για το ούτι που δώρισε στο ΛΕΡ, την Γαρυφαλλιά Παπαγιαννοπούλου για την κεντημένη τσάντα, την Ελένη Γασσεμή για το καβαλέτο και τα ακρυλικά χρώματα και την Ελένη Χατζηθεοδώρου για τα υφάσματα.

- Την Φωφώ Πρωτόπαπα και τη Βασιλική Γκόλα-Πασχάκη, που δώρισαν υλικά για το τμήμα κεντήματος.

- Την Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη που, δωρίζοντας στο ΛΕΡ κούκλες από τα ταξίδια της σε όλο τον κόσμο, πλούτισε την ήδη υπάρχουσα συλλογή του, δωρεά από κούκλες της κ. Εύης Ηλιοπούλου.

- Την Αναστασία Παρθενιάδου - Ρομανώφ για την δωρεά παραδοσιακών ανδρικών και γυναικείων κοσμημάτων και ασπροούχων, καθώς και δύο κεντημένων φορεμάτων, που θα εμπλουτίσουν το θησαυρό της ματιοθήκης του ΛΕΡ.

- **Ιδιαίτερα ευχαριστεί** την Αναστασία Κάλφογλου που δώρισε **α)** Μία πλήρη αυθεντική γυναικεία φορεσιά Σαρακατσάνα Θράκης, **β)** μία πλήρη αυθεντική ανδρική φορεσιά - πουτούρι Σαρακατσάνου Θράκης, **γ)** ένα σιγκούνι-φλοκάτα Ζαγορίου και **δ)** μία ποδιά αστικής φορεσιάς Μετσόβου.

Το ΛτΕ Ραφήνας ευχαριστεί επίσης:

- Την Καίτη Σπυροπούλου, επίτιμο μέλος του, τη Ρένα Φούντη και την Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού, που αφιλοκεδώς διδάσκουν ραπτική και κόσμημα σε μαθήτριες του ΛΕΡ.

- Το περιοδικό οφείλει πολλά «ευχαριστώ» στην δημοσιογράφο, Ελένη Καμάρα για την ιδιαίτερη βοήθεια και στήριξη σε πολλά τελευταία τεύχη του.

«τ' ανάβλεμμα», περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας • Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφήνα • τηλ.: 22943 03612 • e-mail: lykelltrafinas@gmail.com

- Επιμέλεια περιοδικού: Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη
Δημιουργικός σχεδιασμός: Φωτεινή Αλεξιάδου

- Ομάδα σύνταξης: Εύη Γκατσοπούλου, Ελένη Καμάρα, Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη, Αναστασία Κάλφογλου, Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού, Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου - Παπαθανασίου, Πάνος Τσίτσιος.

- Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: Γραμματόσημο του 1981 "Κρητικοί χοροί"

Λύκειον των Ελληνίδων

Γράφει η Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη, τ. Πρόεδρος του ΛΕΡ

Η βράβευση της Προέδρου, βράβευση του ΛΕΡ

«Καλλιρρόη» ήταν το όνομα των βραβείων που δόθηκαν από το Δήμο Ραφήνας - Πικερμίου σε 13 γυναίκες του τόπου μας, στη φετινή γιορτή για την ημέρα της Γυναίκας. Αυτό το συμβολικό, αρχαίο όνομα, που σημαίνει όμορφη - καλή ροή, που ήταν και όνομα πηγής στην αρχαία Αθήνα, αλλά και το μικρό όνομα της «πηγής» του Λυκείου των Ελληνίδων, της ιδρύτριας, Καλλιρρόης Παρρέν, κυριάρχησε στην λαμπερή τελετή.

Ήταν μια ιδιαίτερη εκδήλωση, διαφορετική στη Ραφήνα, με πολλή λάμψη, διασημότητες, με τους τοπικούς άρχοντες της νέας Δημοτικής αρχής, όπου προϊστάται γυναίκα, η Δήμαρχός μας, Δήμητρα Τσεβά - Μήλα, ενώ στα πολιτιστικά του τόπου μας πρωτοστατεί η αντιδήμαρχος, γνωστή δημοσιογράφος, Χριστίνα Λαμπίρη. Το δεύτερο μέρος της γιορτής κόσμησε η μπάντα του Δήμου μας με γυναίκα υψίφωνο και άντρα τενόρο, σε παλιά έντεχνα τραγούδια.

Τα βραβεία «Καλλιρρόη» που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στον Δήμο μας, με την επιθυμία και το στόχο να γίνουν θεσμός, αφορούσαν γυναίκες που διακρίθηκαν σε διάφορους τομείς και εκπροσωπούν διάφορες δράσεις. Το βραβείο Λαογραφίας και Παράδοσης δόθηκε στην άξια Πρόεδρο του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου για την τεράστια προσφορά του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας στον πολιτισμό, την έρευνα, τη μελέτη και την διάδοση του παραδοσιακού ελληνικού πλούτου.

Στο πρόσωπο της Προέδρου καθρεφτίστηκαν όλες οι γυναίκες του ΛΕΡ, οι εκατοντάδες γυναίκες, που επί 33 χρόνια εργάζονται άοκνα για την εδραίωσή του. Αυτές οι γυναίκες, οι Λυκειαίδες, που πίστεψαν στις λυκειακές αξίες και αφιερώ-

θηκαν στη θεμελίωσή τους ξεδιψώντας στην πηγή της δικής τους Καλλιρρόης Παρρέν, της πρώτης γυναίκας του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος που ξεκίνησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Είναι αυτές οι γυναίκες του ΛΕΡ που έραψαν και ράβουν παραδοσιακές φορεσιές, που κεντούν παλιά παραδοσιακά μοτίβα και σώζουν παραδοσιακές βελονιές. Είναι οι γυναίκες που χορεύουν παραδοσιακούς χορούς, που υφαίνουν παραδοσιακά σχέδια στους αργαλειούς, που ζωγραφίζουν και απεικονίζουν εικαστικά την παράδοση, που τραγουδούν χωρδιακά μόνο παραδοσιακά τραγούδια και μαθαίνουν παραδοσιακά μουσικά όργανα, που διατηρούν λαογραφική βιβλιοθήκη, που φροντίζουν τη γυναίκα και το παιδί. Είναι οι μάνες, που γαλουχούν τα παιδιά τους με τις διδαχές και τα νάματα της παράδοσης, οι ακάματες εργάτριες του ΛΕΡ, που με ήθος, αξιοπρέπεια και αγάπη το στηρίζουν και το κρατάνε ζωντανό κύτταρο πολιτισμού. Σ' αυτές όλες τις σεμνές, τις αφανείς ηρώιδες ανήκει η τιμή...

Όλες αυτές τις γυναίκες εκπροσώπησε η Πρόεδρος του ΛΕΡ στην βράβεισή της. Η Εύη Γκατσοπούλου συγκεντρώνει όλες τις αρετές των γυναικών του ΛΕΡ. «Ήταν το πρόσωπο της Ελληνίδας», όπως τη χαρακτήρισε τοπικός παράγοντας ηλεκτρονικού Τύπου.

Η βράβευση ήταν μια ακόμη προβολή του ΛΕΡ στην τοπική κοινωνία, ανάδειξη και δικαίωση του έργου του! «Μας δίνετε δύναμη να συνεχίσουμε» είπε η Πρόεδρος στο σύντομο λόγο της στην τελετή. Και είναι αλήθεια, τέτοιες εκδηλώσεις και τέτοιες ενέργειες εμπνέουν, δίνουν ζωή, αποτελούν αναγνώριση προσπαθειών, ενισχύουν την ευγενή άμιλλα και φέρνουν νέα πνοή στον πολιτισμό του τόπου μας.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ

Γράφει η Χαρούλα Καράογλου, Έφορος Εθνικών Ενδυμασιών του ΛΕΡ

Η φορεσιά της Δεσφίνας Φωκίδας

Απέναντι από την οροσειρά του Παρνασσού, στη λοφοσειρά της Κίρφης, σ' ένα γυμνό οροπέδιο βρίσκεται σκαρφαλωμένο το χωριό της Δεσφίνας που ανήκει στο νομό Φωκίδας.

Στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, αλλά και μετά την απελευθέρωση, οι κάτοικοι της Δεσφίνας κράτησαν τις παραδόσεις και τα έθιμά τους. Χόρευαν το τσάμικο, το συρτό και το καγκέλι στους ήχους του κλαρίνου, του βιολιού, του λαούτου, φορώντας την παραδοσιακή «φουστανέλα» οι άνδρες και τη «Δεσφίνα» οι γυναίκες που πήρε το όνομά της από το ίδιο το χωριό.

Το 1860 η Dora d'Istria, που περιηγήθηκε την περιοχή, μας δίνει την πρώτη περιγραφή της παλιάς φορεσιάς της περιοχής που συγγένευε με τις φορεσιές της Αττικής, Κορινθίας και Βοιωτίας με τα περίφημα αραχωβίτικα κεντήματα στα μανίκια και τον ποδόγυρο. Σιγά - σιγά όμως οι γυναίκες απλοποίησαν τη φορεσιά και δημιούργησαν ένα δικό τους τύπο που φορέθηκε με παραλλαγές στην Αράχωβα, το Δίστομο, την Άμφισσα, τους Δελφούς και τη Δεσφίνα.

Η **νυφιάτικη γυναικεία φορεσιά** αποτελείται από το χασεδνίο κολλαριστό **μισοφόρι**. Στο ίδιο σχήμα, το εξωτερικό φόρεμα το **πουκάμισο**, υπόλευκο μεταξωτό ουγιωτό (σαφένιο) αγορασμένο από το Γαλαξίδι με παράδοση στα μεταξωτά υφάσματα. Μακρύ, μέχρι τον αστράγαλο με φαρδιά μανίκια και άνοιγμα στο στήθος με περίτεχνες μπιμπίλες ή κοφτό φεστόνι.

Το **σιγκούνι** ή **σιγκούνα** ήταν ο λευκός αμάνικος επενδύτης από χονδρό ολόμαλλο ύφασμα που ύφαιναν οι γυναίκες. Στη συνέχεια, το έδιναν στους ραφτάδες να το ράψουν και να κεντήσουν τις θηλιές της σιγκούνας με κόκκινα και μαύρα γαϊτάνια.

Ο **φουκάς** ήταν το μεγάλο ζωνάρι που ύφαιναν οι γυναίκες, κόκκινο για τις ανύπαντρες και μαύρο με λευκές ρίγες για τις παντρεμένες. Το ζωνάρι φοριόταν στη περιφέρεια της σιγκούνας, πάνω από τις μύτες και περνούσε από δύο τρύπες που έδεναν εσωτερικά.

Η **ρούχινη ποδιά** από κόκκινη τσόχα ήταν κεντημένη με κίτρινα μεταξωτά κορδόνια ή χρυσογαϊτάνια με ιδιόμορφα σχέδια.

2024

Το **ποδιόσχοινο** ήταν λεπτή κεντημένη ζώνη πάνω σε κόκκινη ή μαύρη τσόχα που κατέληγε σε χρυσά κορδόνια με χρυσές φούντες και έδενε στο μπροστινό μέρος της ποδιάς. Η νυφιάτικη ποδιά διατήρησε, σε κάποια χωριά, τον τύπο της παλιάς από βυσσινί βελούδο με ανεβατό κέντημα και πούλιες.

Ο **κεφαλόδεσμος** αποτελείτο από τη γάζα με τις λευκές φουντίτσες. Στα πόδια, άσπρες μάλλινες κάλτσες και μαύρα παπούτσια με κορδόνια. Τα **κοσμήματα** ήταν τα θηλυκωτάρια που έκλειναν στη μέση τις άκρες του σιγκουνιού, συρματερά ή ανάγλυφα ασημένια. Το στήθος στολιζόταν με σειρές από αλυσίδες με φλουριά

ή κορδέλες με ραμμένες τρεις ντουμπλες και για τις πλουσιότερες μία επιπλέον σειρά με τις δίπλες ή τα σχοινιά με τα μαργαριτάρια.

Αυτή η φορεσιά της Δεσφίνας είναι η φορεσιά με τη «θρυλική» ποδιά της Μαρίας της Πενταγιώτισσας, κεντημένη με τα χρυσά γαϊτάνια, τις φούντες και τα περίτεχνα πλουμίδια, αυτή που έγινε «σύμβολο» ομορφιάς και λεβεντιάς με το δημοτικό μας τραγούδι...

Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά και στο Χρισσό κριάρια και στις Μαρίας τη ποδιά σφάζονται παλληκάρια...

Πηγές:

- Χατζημικαήλ Α. Η ελληνική λαϊκή φορεσιά, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1977.
- Παπαντωνίου Ι. Ελληνικές τοπικές ενδυμασίες, εκδ. ΠΛΙ, Ναύπλιο 1996.

Γαλαξίδι, 25^η Μαρτίου 1981

Φορεσιές

Αναστασία Κάλφογλου, τ. Α΄ Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ

Η παραδοσιακή φορεσιά στα ελληνικά γραμματόσημα

Η επιστολογραφία υπήρξε κάποτε ο μοναδικός τρόπος μεταφοράς μηνυμάτων, ανταλλαγής συναισθημάτων, φιλίας και αγάπης. Ο προσωπικός γραφικός χαρακτήρας πάνω στο γαλάζιο ή ροδόχρωμο επιστολόχαρτο με την άνθιση μπορντούρα εξέφραζε την τρυφερότητα, τη νοσταλγία, το ρομαντισμό. Συνοδευόταν από ένα φάκελο με ένα πολύτιμο στολίδι, ένα γραμματόσημο, ένα τοσοδούλικο χαρτάκι που η μαγεία των χρωμάτων του και η λεπτομερής χάραξη του προσέδωκε το ενδιαφέρον και το θαυμασμό του αποστολέα, του παραλήπτη και προπάντων του συλλέκτη.

Η συλλογή γραμματοσήμων είναι ένα μικρό πάθος, μια μανία αναζήτησης.

Απέκτησα και εγώ αυτή τη μανία από τον πατέρα μου που περπατούσαν για τις περίφημες κεφαλές Ερμή που είχε στην κατοχή του. Αμέτρητα τα κυριακάτικα πρωινά στο Μοναστηράκι σε μια πάρκο της Ηφαίστου με τα μικρά φιλοτελικά μαγαζιά που έκρυβαν θησαυρούς. Η αγάπη μου για τον παραδοσιακό χορό και την λαϊκή φορεσιά με προσανατόλισε στην δημιουργία μιας θεματικής συλλογής με γραμματόσημα που απεικόνιζαν παραδοσιακές τοπικές φορεσιές.

Ξεκινώντας την έρευνα εντόπισα γραμματόσημα, από το 1924 μέχρι σήμερα, που αναφέρονται σε ήρωες του '21 και σημαίνονται ιστορικά πρόσωπα του παρελθόντος, αλλά και αναμνηστικά με λαϊκές φορεσιές. Η Μπουμπουλίνα με τον Κανάρη, ο Διάκος, αλλά και στην αναμνηστική έκδοση για την «Έξοδο του Μεσολογγίου» θαυμάζουμε τους πίνακες του Βρυζάκη (1930), όπου απεικονίζονται ήρωες της Επανάστασης με τις φουστάνελες και τα περίτεχνα κεντημένα γιλέκα. Θαυμάζουμε τις φορεσιές που φορούν ο Όθωνας και η Αμαλία στις σειρές για την «Βασιλεία». Και βέβαια, την εξαιρετική φορεσιά που φορά ο Λόρδος Βύρwanas στο γραμματόσημο του 1974.

Το 1927 στη σειρά «Τοπία» εμφανίζονται οι πρώτες απεικονίσεις αποκλειστικά τοπικών φορεσιών. Η φορεσιά της Αστυπάλαιας ή Νισύρου από τα Δωδεκάνησα σε κόκκινο χρώμα και του Γιδά από τη Μακεδονία σε μενεξεδί χρώμα. Το 1947 στην πολυάριθμη σειρά με την ευκαιρία της Ένωσης της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα εκδίδεται ένα γραμματόσημο με φορεσιά της Δω-

δεκανήσου σε δύο κλάσεις και σε δύο χρωματισμούς, γαλάζιο σκούρο και πορτοκαλί, ενώ το 1966 στην αναμνηστική σειρά για τα «100 χρόνια από την Κρητική Επανάσταση» εκδίδεται γραμματόσημο που απεικονίζει τον ήρωα Χατζημιχάλη Γιάνναρη με κρητική φορεσιά.

Η πρώτη σειρά, αποκλειστικά με φορεσιές, εκδόθηκε το 1972 και αποτελείται από 8 φορεσιές. Το 1973 εκδόθηκε σειρά από 17 γραμματόσημα και το 1974 άλλη από 15 γραμματόσημα.

Το 1981 στην έκδοση EUROPA της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κοινό θέμα τη Λαογραφία και ειδικότερα το λαϊκό χορό, η Ελλάδα παρουσίασε τη σούστα της Κρήτης με χορευτές ντυμένους με τις κρητικές φορεσιές και τον χορό καρατζόβα, με φορεσιές Αλεξάνδρειας (Γιδά) Μακεδονίας. Συνεπώς, ο λαϊκός μας πολιτισμός με τον παραδοσιακό χορό και την παραδοσιακή φορεσιά ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο. Το 1985 εκδίδονται δύο γραμματόσημα με φορεσιές του Πόντου. Το 2002 εκδίδεται σειρά 21 γραμματοσήμων που απεικονίζουν τοπικούς παραδοσιακούς χορούς (Μαλεβιζιώτης, Ζαλιστός, Μπάλος, Συγκαθιστός, Κότσαρης, Τσάμικος, Τσακώνικος, Καραγκούνα, Καλαματιανός, Πυρρίχιος, Ζαγορίσιος, Πωγωνίσιος, Πεντοζάλης, Κερκυραϊκός, Ζειμπέκικο, Χασάπικο, κ.α.) με αντίστοιχες φορεσιές. Τέλος, το 2019 μέσω της ειδικής έκδοσης EUROMED με τίτλο «Κουστούμια της Μεσογείου» εκδίδεται σειρά με 4 παραδοσιακές φορεσιές, Καστελόριζο, Λευκάδα, Ανώγεια Κρήτης και Ξάνθη (στην πραγματικότητα Μακρά Γέφυρα Ανατολικής Ρωμυλίας!!!).

Η ελληνική παραδοσιακή φορεσιά αντανakλά τα βιώματα της λαϊκής ψυχής, τα ήθη και έθιμα, τα τραγούδια και τους χορούς. Διαχρονικά, σχετιζόταν με τη διάκριση, την προβολή και καθόριζε την οικονομική και κοινωνική διαφοροποίηση. Γενικά, υπήρξε αντικείμενο πλούσιας συμβολικής γλώσσας. Αρκεί να σκεφτούμε την έξαρση και τον εντυπωσιασμό που προκαλούν οι χορευτές όταν φορούν τις τοπικές φορεσιές. Συνεπώς, με την ταυτότητα του τοπικού, λαϊκού συμβόλου η παραδοσιακή φορεσιά αναπαράγεται μέχρι σήμερα αναμνηστικά και φοριέται με περηφάνια και ενθουσιασμό στις μεγάλες γιορτές και στις εθνικές επετείους.

Παλιές αφηγήσεις

Το κείμενο του "Χρονογράφου" προσέφερε στο ΛΕΡ ο Άκης Λιναράς, δάσκαλος χορού ΛτΕ.

Χρονογραφικές σημειώσεις - 1960: Ο Αντώνης και η Ζαχαρούλα -

Ο διευθυντής του Τουριστικού Περιπέτερου του Λιμενικού Ταμείου κ. Νικόλαος Αδαμάκης είχε τις τελευταίες μέρες μια θαυμάσια έμπνευση. Αγκάζαρε δύο κρητικούς λυράρηδες, τον κ. Αντώνη Περιστερή (λύρα) και τον κ. Κωνσταντίνο Τσακαλάκη (λαούτο), ανακάλυψε τις οίδε πού, και δύο χορευτές τοπικών χορών, τον κ. Αντώνη Στεφανάκη και την δίδα Ζαχαρούλα Ζαχαριουδάκη και δίδει κάθε βράδυ τοπικές χορευτικές ατραξιόν στο Περίπετρο, αλλά βέβαια θα με ρωτήσετε αμέσως γιατί έσπευσα να χαρακτηρίσω την έμπνευση «θαυμάσια», αντί να μιλήσω απλώς για «έμπνευση». Είναι μήπως η πρώτη φορά που γίνεται αυτό; Δεν χορεύουν κάθε τόσο Κρητικούς χορούς οι δεσποινίδες του Λυκείου των Ελληνίδων τις μεγάλες εθνικές γιορτές ή μπροστά στους επισήμους, δικούς μας και ξένους; Ναι, βέβαια, έτσι είναι. Αλλά τον χαρακτηρισμό «θαυμάσια» τον τοποθετώ στην τύχη βουλό που είχε ο κ. Αδαμάκης να πετύχη δύο -as τους ονομάσω έτσι- «φυσικούς» χορευτές, την Ζαχαριουδάκη και τον Στεφανάκη, δύο νέους δηλαδή που χορεύουν Κρητικούς χορούς, όχι γιατί το καλεί η διακοσμητική δεοντολογία της δημιουργίας τεχνητού κρητικού χρώματος, αλλά γιατί οι δύο νέοι χορεύουν κρητικούς χορούς επειδή είναι Κρητικοί και είναι Κρητικοί, επειδή χορεύουν κρητικούς χορούς. Εμένα μια φορά νά τί εντύπωση μου έκανε το πράμα:

Είναι σαν να ταξίδευα πενήντα χρόνια μέσα στον ατέρμονα ωκεανό, ξένος σε ξένους τόπους, σε ξένες θάλασσες και μια στιγμή φθάνω και ρίχνω άγκυρα σ' ένα νησάκι. Και τί να ιδώ. Αυτό το νησάκι δεν ήταν νησί των ξένων τόπων, των ξένων θαλασσών. Ήταν το ίδιο το μικρό μου χωριό, όπως το άφησα τώρα και πενήντα χρόνια, να χορεύη πηδηχτό και πεντοζάλη κάτω από της «Μακρίνας την καρυδιά», να παίξη ο Σταυρούλης την ασκομαντούρα και ο Κατομιελής το νταούλι πετώντας πού και πού και καμιά μαντινάδα:

**«Μα στην ομπρός μερά κρατεί βεργάτο κυπαρίσσι
και σέρνει κι' αξοπίσω του μια κρουσταλένια βρύση»**

Άμα ο Στεφανάκης και η Ζαχαριουδάκη τέλεψαν το χορευτικό τους νούμερο, μήνυσα στον Αδαμάκη να μου τους στείλη εκεί που καθόμουν και τότε, σαν ήρθαν κοντά μου, δοκίμασα την μεγαλύτερη έκπληξη της ζωής μου και νά γιατί:

Ρώτησα τον Στεφανάκη:

- Πόσων χρονών είσαι Στεφανάκη;
- Είκοσι τεσσάρων.
- Και τί δουλειά κάνεις;
- Είμαι εργάτης. Σκάφτω αμπέλια.

Ρώτησα ύστερα την Ζαχαριουδάκη:

- Πόσων χρονών είσαι Ζαχαρούλα;
- Είκοσι δύο.
- Και τί δουλειά κάνεις;
- Είμαι εργάτρια. Εργάζομαι σε σταφιδαποθήκη.

Καταλαβαίνετε τώρα γιατί έμεινε ξερός και απόπληκτος. Γιατί ό,τι, δεν μπορέσαμε να διασώσουμε εμείς οι καλαμαράδες, οι δήθεν διανοούμενοι, διασώθηκε στην εντέλεια από έναν νέο εργάτη και

μια νέα εργάτρια. Και, φυσικά, εκείνο που διέσωσαν οι δύο νέοι είναι το γνήσιο, το πηγαίο, το φυσικό κρητικό χορευτικό χρώμα.

Έχω δει χιλιάδες νέους και νέες με κρητικές στολές (φορεσιές), λουσάτες, τσόχινες, φαρμαπαλαδίτικες, να χορεύουν κρητικούς χορούς στα θέατρα, στα φιλμ, στις τελετές, στις επίσημες συγκεντρώσεις. Μα όλοι αυτοί μου έκαναν την εντύπωση που θα μου έκανε αν στη μηλιά που έχω στο Λασιθί πήγαινε κανείς να κρεμάσει τέσσερα πέντε μήλα που θα είχε κόψει από μια μηλιά της Κοζάνης. Λέγει μια παροιμία με ευρύτατη έννοια που μπορεί να την κολλήση κανείς όπου θέλει, ότι «άλλα τα μάτια του λαγού και άλλα της κουκουβάγιας». Δεν κάνω αυτή τη στιγμή σύγκριση μεταξύ των χορών που χορεύουν οι κοπέλλες του Λυκείου των Ελληνίδων ή οι απόφοιτοι της Ακαδημίας ύστερα από σχετική διδαχή, με τον χορό που χόρευαν ο Αντώνης και η Ζαχαρούλα στο Περίπετρο προχθές το βράδυ. Αν το επιχειρούσα θάταν το ίδιο σαν να σύγκρινα το παγωμένο νερό της πηγής του «Λιμνάκαρου» επάνω στην κορυφή της Δίκτης, με το παγωμένο νερό της μπιτίλιας του ψυγείου μου. Το κάθε τι θέλει το περιβάλλον του, γιατί αν δεν ακολουθεί το περιβάλλον του μοιάζει σαν φρύσαλλο με το γάλα. Ο Στεφανάκης και η Ζαχαριουδάκη δεν χόρευαν απλώς. Είχαν μαζί τους και το αληθινό κρητικό περιβάλλον. Σαν να ξέφυγε ένα κομμάτι από την Κρήτη, έμεινε σε μια γωνιά ψηλά στον ουρανό, κοντά πενήντα ολόκληρα χρόνια, χωρίς καμιά απολύτως μεταβολή κι ύστερα κατέβηκε και σκορπίστηκε στο Περίπετρο ένα βράδυ.

Είμαι απόλυτα βέβαιος ότι ούτε ο Αντώνης ούτε η Ζαχαρούλα είναι σε θέση να γνωρίζουν πόσο θαυμαστά χορεύουν, άξια και τέλεια αντιπροσωπεύουν, στον τομέα αυτό, την παλιά, την γνήσια και όλο μυστήριο, βαρύτητα ή απαλαφροσύνη, Κρήτη. Πώς το ξέρουν αυτό, αυτά τα παιδιά; Κάνουν κάτι που είναι μέσα στο αίμα τους, αφού το ζούνε και τα ζη, δεν είναι σε θέση να το εκτιμήσουν. Αυτό μόνο εμείς μπορούμε να το κάνουμε. Μονάχα εμείς οι τρίτοι κρατάμε το μέτρο.

Το μέτρο όμως, το δικό μου δεν χρειάστηκε. Εγώ, αντί να κάθομαι να ζυγίζω την πληρότητα του χορού του Αντώνη και της Ζαχαρούλας, τους πήρα και γυρίσαμε πενήντα χρόνια πίσω κάτω από της «Μακρίνας την καρυδιά». Κι ήταν σαν τίποτε να μην είχε συμβή, σαν τίποτε να μην είχε αλλάξει.

"Ο Χρονογράφος"

Ο "χρονογράφος" ήταν Καθηγητής Πανεπιστημίου στην Αθήνα. Όταν το έγραψε το 1960 σε εφημερίδα του Ηρακλείου ήταν 60 ετών. Μπορούμε να υπολογίσουμε για πόσα χρόνια πριν (1900 -1910) περίπου είχε εικόνες από το χωριό του και για το πως χόρευαν!!!

Ο Αντώνης Στεφανάκης ζει στο ΖΑΡΟ της Κρήτης.

αναμνήσεις...

Γράφει η Παναγιώτα Εικοσιπεντάρχου, μέλος του ΛΕΡ

Αναμνήσεις από γωνιές της Αθήνας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Γεννήθηκα στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας εν μέσω εμφυλίου πολέμου. Έχω έντονες τις μνήμες κάποιων σημείων της πόλης μου την εποχή αυτή! Θυμάμαι τις σειρήνες να ηχούν τα βράδια και το σκυλί μας να κλαίει... γιατί ανησυχούσε! Ρωτούσα τους γονείς μου «τί είναι αυτός ο ήχος»; και μου απαντούσαν: «πρόσκληση για αεράμυνα». Ακόμα και τώρα, δεν ξέρω τί σημαίνει αυτό!

Η πλατεία του «χωριού» μας για τρέξιμο, κυνηγητό και παιγνίδι, ήταν η πλατεία Συντάγματος. Δεν ξεννώ τα παγκάκια της πλατείας φτιαγμένα από περίτεχνα φουρούσια (όπως τα μπαλκόνια των σπιτιών) και τα ξύλινα καθίσματα. Σ' αυτά τα παγκάκια παίζαμε τα «αγάλματα»! Μου άρεσε να τρώω αμύγδαλα παγωμένα. Οι πωλητές τα είχαν σε καλάθια – αμύγδαλα και παγάκια. Από την Άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο μέναμε σε κάποιο προάστιο, όπου εκεί το παιγνίδι γινόταν σε κήπους!

Το σχολικό λεωφορείο το έπαιρνα στην πλατεία Μητροπόλεως. Αυτή η πλατεία είχε πεζοδρόμια με μεγάλες μαρμάρινες πλάκες, πολύ βολικές για το παιγνίδι «κουτσό» που παίζαμε μέχρι να έρθει το λεωφορείο. Στις μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού σχολείου η στάση του σχολικού λεωφορείου μεταφέρθηκε στην οδό Κοραή, έξω από το βιβλιοπωλείο των εκδόσεων «ΑΤΛΑΝΤΙΣ». Παρακολουθούσαμε λοιπόν πότε βγαίνει κάθε καινούργιο περιοδικό από τα «κλασσικά εικονογραφημένα», τα αγοράζαμε και έτσι αρχίσαμε να μαθαίνουμε την παγκόσμια λογοτεχνία.

Την 25^η Μαρτίου, η Εθνική Λυρική Σκηνή άνοιξε την αίθυσά της για παιδιά και ακούγαμε παραδοσιακά τραγούδια. Στην οδό Ερμού, λίγο πριν την πλατεία Συντάγματος, ήταν το χαρτοπωλείο για τα σχολικά μας είδη, του Πάλλη και Κοτζιά. Εκεί έβρισκα πάντα κάτι χαριτωμένο σε λεύκωμα ή ντοσιεδάκι ή γομάκι ή ξυστράκι. Έχω να θυμάμαι...! Το βιβλιοπωλείο του Ελευθερουδάκη ήταν στην οδό Νίκης. Ήταν πολύ μεγάλο, είχε ξύλινο πάτωμα, ασκούσε γοητεία και διαλέγαμε βιβλία.

Κάποιες μέρες παίζαμε και στο Ζάππειο, όπου συναντούσαμε και συμμαθήτριες. Στο Ζαχαροπλαστείο του Ζαππείου «Αίγλη» υπήρχε ζωντανή μουσική και τραγουδίστριες. Στην περιοχή του Μακρυγιάννη, στην πολυκατοικία της γωνίας Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Συγγρού είχαμε φίλους, οπότε γινόταν συγκέντρωση, για να παρακολουθήσουμε παρέλαση εθνικών επετείων... και πολύ παιχνίδι.

Ένας πολύ ωραίος περίπατος με ξαδέλφια και συνοδό ένα θείο «σοφό», ήταν να ανηφορίσουμε προς την Ακρόπολη ή το απέναντι άλσος ή τον Άγιο Δημήτριο τον Λουμπαρδιάρη. Δεν ήταν εύκολο το περπάτημα σ' αυτήν την περιοχή. Ο Πικιώνης δεν είχε φτιάξει το πλακόστρωτο ακόμη. Διασχίζαμε και έναν μεγάλο κήπο του Θησείου (σήμερα είναι κομμένος από φαρδύ δρόμο). Πορεία σε κακοτράχαλο έδαφος...

Το 1990 το Μορφωτικό Ινστιτούτο της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας, με επιμέλεια του Διονύση Φωτόπουλου, εξέδωσε μέρος του έργου της φωτογράφου Νέλλης Σουγιουλτζόγλου. Στο λεύκωμα αυτό υπάρχει και η φωτογραφία του παππού μου -Βασίλειος Εικοσιπεντάρχος- με τίτλο από τη Νέλλη «ο φουστανελοφόρος της Ακροπόλεως». Άρα, αυτόν τον περίπατο τον συνήθιζαν και οι πρόγονοι.

Η ενορία της γειτονιάς μου ήταν η Χρυσοσπηλιώτισσα. Στην οδό Αιόλου υπήρχε ένα μικρό εκκλησάκι. Στα μέσα όμως του 19^{ου} αιώνα δηλαδή γύρω στα 1845 ή 1850 η οικογένεια Παυλίδη παραχώρησε μεγάλο μέρος του οικοπέδου, για να γίνει μια τόσο μεγάλη εκκλησία. Για το χτίσιμο, τη διακόσμηση και την εικονογράφηση, προσέφεραν δωρητές. Το Ζαχαροπλαστείο Παυλίδη θυμάμαι πάρα πολύ καλά να είναι απέναντι από την εκκλησία και ο πατέρας μου να μου αγοράζει από κει κρουασάν γεμιστά.

Σήμερα, όταν περπατώ στην Αθήνα της ζωής μου, το τρένο έχει εικόνες πολλές - πολλές, ατελείωτες, και οι τοίχοι ακόμα είναι ψυχές!

Γράφει η Μαρία Δρακούλη - Μώρου

Κυριάκος Δρακούλης - κοινοτάρχης Ραφήνας -

Ο Κυριάκος Δρακούλης εκ Τριγλίας Βιθυνίας της Μικράς Ασίας, γεννήθηκε το 1900 και ήταν το τέταρτο παιδί της οικογένειάς του. Άνθρωπος δυναμικός, δημιουργικός, εργατικός και διορατικός. Το 1914 η οικογένεια Δρακούλη αναγκάζεται να φύγει από την Τρίγλια μετά από διωγμό των Τούρκων και εγκαθίσταται στην Προύσα. Θα επιστρέψουν στην Τρίγλια μετά από ένα χρόνο και θα βρουν το σπίτι τους, ένα θαυμάσιο αρχοντικό με αρχαία ψηφιδωτά αντικείμενο μελέτης αρχαιολόγων, γκρεμισμένο και τα υπάρχοντά τους κλεμμένα.

Ως πρόεδρος της Κοινότητας καταθέτει στεφάνι.

Ο κοινοτάρχης Κ. Δρακούλης με τον ιερέα Αθανάσιο Ψάλτη και τοπικούς παράγοντες στα εγκαίνια της γεώτρησης.

Μικράς Ασίας σώθηκαν από τον Φίλιππο Καβουνίδη - τον οποίο ονομάζει πραγματικό πατριώτη - και τώρα βρίσκονται στη Ραφήνα, ένα προάστιο εκτός Αθηνών. Στη Ραφήνα θα ξεκινήσει τη ζωή του από το μηδέν. Παντρεύεται τη Μαρίκα και αποκτούν τέσσερα παιδιά. Την Κατίνα, την Κλειώ, τον Σταύρο και τον Βασίλη.

Μετά την απώλεια της μητέρας του και την καταστροφή του σπιτιού αποφασίζει να πάει στην Πόλη να ζήσει με τη μεγάλη του αδερφή. Η άφιξη του ελληνικού στρατού τον οδηγεί να καταταγεί στο στρατό για να πολεμήσει. Ο ενθουσιασμός του ελληνικού στρατού να πάρει την Άγκυρα δεν κράτησε πολύ και η οπισθοχώρηση ήταν οδυνηρή. Ψυχικά και σωματικά ταλαιπωρημένος επιστρέφει στη Σμύρνη, όπου με τη βοήθεια της τύχης ταξιδεύει και φθάνει στη Μυτιλήνη με ένα πλοίο που μετέφερε στρατιώτες.

Αναζητεί τους δικούς του και μαθαίνει ότι η οικογένειά του και πολλοί συμπατριώτες του από την Τρίγλια της

Αρχικά με τους αδερφούς Μεχτάρη, ερχόμενους από την Αμερική και τον Λύρατση αγοράζουν δύο λεωφορεία τα οποία βοήθησαν στις μετακινήσεις τους κατοίκους, που μέχρι τότε, χρησιμοποιούσαν τα κάρα στη κοντινότερη περιοχή που υπήρχε λεωφορείο. Στα 1936 με τη γυναίκα του πραγματοποιεί το μεγαλύτερο όνειρό του, το ξενοδοχείο «ΑΚΤΗ» ως το πιο αγαπημένο του από τα υπόλοιπα μαγαζιά που απέκτησε. Σε αυτό κρύφτηκαν στη διάρκεια της Κατοχής πατριώτες μας και σύμμαχοι φεύγοντας με την «Αγία Κυριακή» για τη Μέση Ανατολή.

Ραφήνας

Ποίημα της Ρεγγίνας Γελαδά Καίκα, μέλους της χορωδίας του ΛΕΡ

Ξενοδοχείο - Εστιατόριο "ΑΚΤΗ"

Το 1956, με την προτροπή του γιου του Σταύρου φτιάχνει τον κινηματογράφο «ΑΚΤΗ» μοναδικό στην Ανατολική Αττική, δίνοντας την ευκαιρία στους κατοίκους των γύρω περιοχών να παρακολουθήσουν τις ταινίες της εποχής. Ένα χρόνο αργότερα δημιουργείται ο κινηματογράφος «ΑΕΛΛΩ» και στη συνέχεια το χειμερινό «ΑΤΤΙΚΑ».

Συμμετέχοντας στα κοινά, υπήρξε αντιπρόεδρος της πρώτης ιδρυθείσας ποδοσφαιρικής ομάδας «Ένωσις Τριγλίας Ραφήνας» με πρόεδρο τον Αναστάση Λύρατζη το 1932. Ως αντιπρόεδρος στο Λιμενικό ταμείο, με τις ενέργειές του κατάφερε να φέρει το τσιμεντόπλοιο στη Ραφήνα το 1948 που αποτέλεσε την προβλήτα του λιμανιού μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970. Την εποχή που ήταν πρόεδρος της Κοινότητας Ραφήνας αρχίζει η κατασκευή γεώτρησης για την τροφοδοσία νερού στο χωριό.

Κατά την περίοδο της δικτατορίας, του ζητήθηκε από τη Χωροφυλακή να δοθεί ο χώρος του «Οχυρού», για να γίνει κατασκήνωση της Χωροφυλακής. Αρνούμενος την ως άνω παραχώρηση έλαβε λίγες ημέρες αργότερα την παύση των καθηκόντων του. Τα έργα του Κυριάκου Δρακούλη δεν σταμάτησαν εδώ, όπως και των συμπατριωτών του. Τα κατάφεραν τα φοβερά εκείνα χρόνια, όπως συχνά έλεγε και ο ίδιος, να πραγματοποιήσουν τα όνειρά τους.

Βάσει του βιβλίου «Η εξ Ιθάκης Οικογένεια Δρακούλη», ο Κυριάκος Δρακούλης, εκ Τριγλίας Βιθυνίας της Μικράς Ασίας βρήκε την Ιθάκη του στη Ραφήνα.

Το τσιμεντόπλοιο στο λιμάνι της Ραφήνας, 1948

Παραλία «Μαρίκες» Ραφήνας

Ορμίσκος ανοιχτός στους βοριάδες
πρώτος αρμέγει στην ανατολή του το δίσκο.

Ακτή σχεδόν άθικτη
που οι γλάροι από καθαρό ουρανό
εφορμούν σε νερά καταγάλανα.

Στο πετρώδες της γης με τη θάλασσα σμίξιμο
λιάζονται πεταλίδες, αχινοί, καβουράκια.
Της ζωής χοροστάσι!

Δική σου υποχρέωση,
η αγριοβιολέτα ν' ανθίζει
στου ασκηταριού τα αρχαία θεμέλια.
Το ασημοπράσινο αγκάθι της θάλασσας
να απλώνει ρίζες στην άμμο.

Δική σου ευθύνη,
το κρινάκι της θάλασσας να μη στερήσει
απ' το μπάτη το άφατο μύρο.
Με φύκια να στολίζει ο θαλασσόκεδρος
τη γαλαζοπράσινη κόμη.

Ορμίσκος ανοιχτός στους βοριάδες
σθεναρά αντιστέκεται στην απολίτιστη
«του πολιτισμού» απειλή που ολοένα πλησιάζει.

Δική σου υποχρέωση,
επί «θινί φυκιόεσσι» οι ερωδιοί να ερωτεύονται
στης αλκυόνας τις μέρες.
Στο δάσος ν' ακούγονται οι κατάμαυρες κίσσες
με το λευκό στα φτερά και στους ώμους.

Δική σου ευθύνη
Η αλεπού σε συστάδες θινών
να βρίσκει ασφαλές καταφύγιο.
Ο κοχλίας διαδρομή να χαράσσει
λοξή ή ευθεία που είναι μία και ίδια.

Δικό σου το χρέος
Η χελώνα να κουβαλάει στον οστέινο θώρακα
η σοφία του χρόνου.

Δικό σου το χρέος
τ' ανθρώπου το πόδι
σε Ομηρική αμμουδιά να βουλιάζει.

Παραλία Μαρίκες
Στο μέλλον αναμνηστική καρτ ποστάλ
παραδείσου χαμένου;
Δική σου η υποχρέωση
και η ευθύνη δική σου!

Γράφει ο Νίκος Παρής, βέρος, περήφανος Κερκυραίος

«Τέσσερις φορές τον χρόνο»

Αγαπημένες μου, όταν σας ρωτάνε από ποιό χωριό είστε, εσείς τι απαντάτε;
Γιατί εγώ έχω δυσκολία να απαντήσω στην ερώτηση.

Απαντώ όπως με συμφέρει τη στιγμή που μου γίνεται η ερώτηση. Λέω λοιπόν, ότι είμαι από το χωριό της μαμάς μου, λίγο έξω από τα Γιάννενα, το Εκκλησιοχώρι, ή ότι είμαι από τη Σμύρνη του μπαμπά μου, αλλά συνέχεια στην Κέρκυρα βρίσκομαι, εδώ και σαράντα κάτι χρόνια.

Και Θεός φυλάξει! Μη τυχόν και πω την Κέρκυρα χωριό στον Νίκο μου. Αγριεύει! Μουρμουρίζει τις γνωστές του εξυπναδες όπως «εγώ δεν είμαι από χωριό, εσείς οι απέναντι φοράγατε στα χωριά σας γουρουνοτσάρουχα την ώρα που εμείς εδώ φοράγαμε γόβες, λουστρίνια και φράκα και πηγαίναμε τσι όπερες...» Είναι με την Κέρκυρα μανιακός. Του ζήτησα να μου γράψει κάτι γι'αυτήν και όπως το έγραψε σας το προσφέρω. Καλή ανάγνωση και προσοχή! είναι κολλητικό!!

Σοφία Ιωαννίδου

Κυριακή των Βαΐων (των Βαγιώνε) 1969,
8 η ώρα το πρωί...

Σήκω Νίκο! Σήκω ψυχή μου, σήκω. Θ' αργήσεις μάτια.
Και μετά τι θα πεις στον Μαέστρο σου, ε; Σήκω λέω!!!

Ξύπνησε τη γειτονιά η βροντοφωνάρα της νόνας μου, της κυρά Λένης (της γιαγιάς μου δηλαδή) που μαζί με μένα μάθαινε μουσική τα τελευταία 3 χρόνια, περιμένοντας κάτω από τη «Μάντζαρο», να σχολάσω γύρω στις 8 το βράδυ.

Ναι! τον Άγιο μας (τον Άι Πίπη μας δηλαδή) τον βγάζουμε 4 φορές τον χρόνο βόλτα στα καντούνια της Κέρκυρας. Τον βγάζουμε βόλτα τα τελευταία 500 χρόνια...! Μάλιστα! 500 χρόνια! Μουσική όμως του παίζουμε εδώ και 200 χρόνια περίπου... Και τί μουσική! Μάρτσες Ρελιγκιόζες (θρησκευτικά εμβατήρια) των Βαγιώνε, το Πρωτοκύριακο, τις 11 Αυγούστου και Μάρτσες Φούνεμπρε (πένθιμα εμβατήρια) το Μεγάλο Σάββατο το πρωί.

Σήκω Νίκο λέω...!!!

Πού να 'ξερε η νόνα μου που εγώ είχα ξαπλώσει απο βραδίσ έτοιμος, ντυμένος με τη στολή της Μαντζάρου, της Μουσικής μου, της καλύτερης όλων στην Κέρκυρα, της Μπλέ! Βλέπεις, εκείνη ήταν η πρώτη φορά που έβγαينا με την Μπάντα μου, να πάω κι' εγώ βόλτα τον Πίπη μας. Ατέλειωτη αγωνία. Ιδρώτας...

Άρπαξα το ποδήλατο και άρχισα τις ορθοπεταλιές ντυμένος με τη στολή μου. Έφτασα στη μουσική στην ώρα μου... Στη μουσική στην Κέρκυρα, πας και γράφεσαι και κάνεις θεωρία για κάνα χρόνο περίπου και μετά σου δίνουν όργανο και μετά από δύο χρόνια "βγαίνεις" στην μπάντα. Είσαι Μουσικός πλέον με τη βούλα. Νέος μεν, μουσικός δε!

Τέσσερις φορές τον χρόνο. Μία των Βαγιώνε, σε ανάμνηση θαύματός του, όπου έσωσε το νησί μας από την πανώλη. Έχει και σχετική αγιογραφία στον ουρανό της εκκλησίας του στην πόλη. Μία το Πρωτοκύριακο (πρώτη Κυριακή του Νοέμβρη), σε ανάμνηση θαύματός του, όπου έσωσε το νησί από την πείνα. Μία στις 11 Αυγούστου, κατακαλόκαιρο, σε

ιστορίες

ανάμνηση θαύματός του, όπου έσωσε την Κέρκυρα από τους Οθωμανούς και μία το Μεγάλο Σάββατο το πρωί στον Επιτάφιο -ναι σωστά διαβάσατε- Επιτάφιο, το Μεγάλο Σάββατο, 9 η ώρα το πρωί. Τώρα θα με ρωτήσετε τί δουλειά έχει ο Επιτάφιος να βγαίνει Μεγάλο Σάββατο; Είναι σίγουρα παλαβοί οι Κερκυραίοι! Όχι ρε παιδιά, όχι! Βγαίνει Μεγάλο Σάββατο, γιατί οι Ενετοί το 1574 είχαν απαγορεύσει περιφορές την Μεγάλη Παρασκευή, όχι όμως το Μεγάλο Σάββατο... οπότε...τσουπ! να ο Πίπης μας. Βγήκε την άλλη μέρα. Σε αυτή τη βόλτα, ο Άγιος συνοδεύει τον Επιτάφιο ως Επίσκοπος. Αυτή η βόλτα είναι και η αγαπημένη μου. Εκεί ακούς όλο το μεγαλείο της Μεγάλης Εβδομάδος μέσα σε μία ώρα από τις τρεις Φιλαρμονικές μας. Την Παλαιά (Κόκκινη), την Μάντζαρο (Μπλε) και την Καποδίστριας. Η Παλαιά παίζει Αμλέτο, ένα πένθιμο μέρος από την όπερα Άμλετ. Η Μάντζαρος παίζει Calde Lacrime (Καυτά Δάκρυα), μια μάρτσια φούνεμπρε, που τα λέει όλα σε 8 πεντάγραμμα και ο Καποδίστριας την Μάρτσια Φούνεμπρε από την Ηρωική του Μπετόβεν.

Δεν γράφεται το συναίσθημα αυτό. Χρειάζεται να το ζήσει κανείς πολλές φορές, για να καταλάβει. Να δει, να ακούσει, να δακρύσει. Εμείς το ζούμε 50 χρόνια τώρα. Και ακόμη μαθαίνουμε. Μέχρι και σήμερα συνεχίζω να βγαίνω με την "Μάντζαρο" το Μεγάλο Σάββατο, αλλά και την Μεγάλη Παρασκευή στον Επιτάφιο της Μητροπόλεως, που αρχίζει στις δέκα το βράδυ και τελειώνει γύρω στη μία τα ξημερώματα.

Μέχρι να πάω σπίτι, έρχεται η ώρα να σηκωθώ για να πάω στον Άγιο το Μεγάλο Σάββατο το πρωί. Μόνο που τώρα δεν κοιμάμαι με την στολή μου. Το άγχος μειώθηκε σημαντικά. Δεν έφυγε όμως όλο. Κάτι έμεινε.. Άφησε όμως μπόλικη γλυκιά γεύση στο στόμα μου.

Πολύ νότα ρε παιδί μου αυτό το νησί. Πολύ πεντάγραμμα. Αλλά ναι, αυτό κάνει την Κέρκυρα ξεχωριστή. Στο θέατρό της, το San Giacomo, ανέβηκαν όπερες όπως ο Rigoletto το 1852, Il Trovatore το 1853, La Traviata το 1855, Aida το 1872, L'elisir d'Amor και πλειάδα άλλων. Έργα του Μαντζάρου, του Σαμάρα, του Καρρέρ. Άφησα τελευταίο το Nabucco του Verdi γιατί οι Κερκυραίοι με αυτό πάλι έκαναν την παλαβομάρα τους. Όταν η όπερα αυτή ανέβηκε στην Κέρκυρα το 1844 με το αρχικό της όνομα "Nabuccodonosor" τους φάνηκε δύσκολο το όνομα και το έκοψαν... Nabucco έγινε στην Κέρκυρα και άρεσε κατά τα λεγόμενα και στον Verdi η αλλαγή... οπότε...

Σταματάω εδώ με τις μουσικές λέγοντας μόνο ότι η Παλαιά Φιλαρμονική ιδρύθηκε το 1840, τρία χρόνια μετά την ίδρυση του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου της Αθήνας και η Φιλαρμονική Εταιρία Μάντζαρος το 1890.

Αλλά τί είναι η Κέρκυρα ψυχή μου; Μόνο Μουσική;

Όχι ωρέ παιδί! Σίγουρα όχι. Η Κέρκυρα μισοβολάει μυρωδιές πασχαλινές και ηλιοβασιλέματα το καλοκαίρι και ρομαντικές βόλτες το χειμώνα στη βροχή και πράσινο περίσσιο, όπως λέει το τραγούδι της Πέρδικας και έχει νιοράντηδες παλαβούς αλλά και γνωστικούς που κυβέρνησαν τη χώρα μας και ποιητές και μαέστρους της τέχνης.

Κι' εμείς έχουμε τις μνήμες μας τις παιδικές και τις μοιραζόμαστε με το παιδί μας, την φρέσκια κυρά Λένη μας, που και αυτή δημιουργεί πλέον τις δικές της.

ΣΤΟΝ ΚΥΚΛΟ

Γράφει ο Μιλτιάδης Βιτσαρόπουλος, επιχειρηματίας, μέλος χορωδίας του ΛΕΡ

Μνήμες από τη ζωή των Ελλήνων στην Πόλη Εμείς με τραμ πηγαίναμε... στην Πόλη

12 Αυγούστου 1961.
Στη φωτογραφία δεξιά,
ο παππούς ο Βαγγέλης, ως
ο αρχαιότερος Βατμάνης,
σφυρίζει την τελευταία
διαδρομή των τραμ.

Ίσως σφυρίζει μαζί και
την τελευταία διαδρομή
των Ελλήνων της Πόλης.

Δύο χρόνια μετά,
έγιναν οι απελάσεις
των Ελλήνων.

Όταν ήμουνα μικρός, την δεκαετία του '40, αυτά που θαύμαζα πολύ, ήταν τα **τραμ** της Πόλης. Αυτές οι πανέμορφες ηλεκτρικές μηχανές που είχαν καθήκον τη μεταφορά των Κωνσταντινουπολιτών αλωνίζοντας την Πόλη. Από τα Ταταύλα στην Βλάγκα, από το Μετζιντιέκιογλου στην Γέφυρα του Γαλατά, από το Μέγα Ρεύμα στην Αιγυπτιακή Αγορά και πόσες άλλες διαδρομές. Βέβαια, είχα την τύχη ο παππούς μου, ο Βαγγέλης ή ο κύριος Ευάγγελος, όπως τον έλεγε η θεία μου η Αθηνά, να είναι VATMAN (οδηγός **τραμ**) ή Βατμάνης με το πολιτικό λεξιλόγιο. Μερικές φορές με έπαιρνε δίπλα του, εκεί που είχε μια εσοχή και νόμιζα ότι εγώ οδηγώ το **τραμ**, προπάντων όταν πατούσα το ποδοκίνητο καμπανάκι του. Βέβαια, το κάθε χρώμα του **τραμ** είχε και το νόημά του. Η μεσαία τάξη ταξίδευε με το κόκκινο **τραμ**, που είχε πέτσινα καθίσματα και το εισιτήριο κόστιζε δέκα γρόσια. Οι πιο φτωχοί έπαιρναν το πράσινο **τραμ**, που είχε ψάθινα καθίσματα με εισιτήριο τρία γρόσια. Ήταν βέβαια και τα κίτρινα **τραμ**, που πηγαίνανε σε πιο πλούσιες περιοχές.

Ακόμη θυμάμαι την 18η Ιανουαρίου 1948, ημέρα που γεννήθηκε η αδελφή μου η Νίτσα. Ήμουν 4,5 χρονών. Έκείνη την εποχή οι γονείς μου με έστειλαν σε ένα σπιτίσιο σχολείο. Ας πούμε κάτι σαν νηπιαγωγείο, της κυρίας Θερινόνης, παράνομο βέβαια, γιατί οι Τούρκοι δεν επέτρεπαν ελληνικά νηπιαγωγεία. Ήρθε λοιπόν το απόγευμα η θεία μου η Φούλα που

ήταν τότε μόλις 12 χρονών και με πήρε από το σπιτίσιο σχολείο, να πάμε να δούμε το νεογέννητο αδελφάκι μου. Αλλά, για λόγους οικονομίας ξεπαγιάσαμε περιμένοντας πολλή ώρα να έλθει το πράσινο **τραμ**.

Όταν μεγάλωσα λιγάκι θαύμαζα αυτούς που πηδούσανε στην πίσω πόρτα του **τραμ** και ταξίδευαν παράνομα, χωρίς εισιτήριο. Ήταν τέχνη να πηδάς στο **τραμ** ή από το Τράμ όταν έτρεχε με ταχύτητα. Όταν πηδούσες, για να κατέβεις έπρεπε να ρίξεις με δύναμη πίσω το σώμα σου, για να μην πέσεις. Μια μέρα ήρθε ο ξάδερφός μου ο Δημήτρης με σπασμένα δόντια. Τα είχε σπάσει πηδώντας από το **τραμ** σε μια κολώνα. Άλλοι πάλι ταξίδευαν στο πίσω μέρος του **τραμ** και καμιά φορά τους κινηγούσε ο Μπιλετζής (εισπράκτορας) με το ξύλινο κουτί των εισιτηρίων. Ο πατέρας πάντα μου έδειχνε κάτι μαύρα σημάδια που είχε στα πόδια του. Αλλά καλύτερα να μας τα πει ο ίδιος. Γράφει λοιπόν:

«Γενήθηκα το 1916 στην Πόλη από φτωχούς γονείς και δεν με μόρφωσαν. Τότε οι γονείς έκαναν πολλά παιδιά και δεν σκεφτόντουσαν την μόρφωσή τους. Σαν έγινα 6 χρονών, θα ήτανε το 1922, με βάλανε στο σχολείο της Ευαγγελίστριας. Τότε, στο σχολείο πιο πολύ ξύλο έτρωγες παρά γράμματα μάθαινες και το κακό ήτανε που δεν πλέρωναν οι γονείς μου τα δίδακτρα. Μια λίρα ήτανε το χρόνο. Όταν μας έδωχναν από την Ευαγγελίστρια μας γράφανε στα Ταταύλα.

του χρόνου

Έτσι βρέθηκα στην Αστική Σχολή του Αγίου Δημήτρη. Αλλά, και εκεί συνέχισαν να μην πληρώνουν. Όταν τέλειωσα την τρίτη τάξη και πήγα να καθίσω στο θρανίο της τετάρτης τάξης με όλα τα παιδιά, με φωνάζει η Κυρία Θίου, η δασκάλα και μου λέει:

- Σε θέλει ο Διευθυντής

Τον λέγαν Βουδούρη και με λέγει:

- Δεν είσαι δεκτός στο σχολείο γιατί χρωστάνε οι γονείς σου τα δίδακτρα από την πρώτη τάξη. Αν ήσουν ορφανός θα σε δεχόμουν, αλλά εσύ έχεις και μάνα και πατέρα και κάθε βράδυ ο πατέρας σου τα πίνει στου κυρ-Μαλώλη το καφενείο και παίζει και χαρτιά.

Την μεγαλύτερη μείωση που δεν την ξεχνώ ποτέ είναι όταν πήρα την τσαντούλα, την πάνινη, την φτωχική, άφησα τα παιδιά στην τάξη και έφευγα κλαίγοντας. Πάω στο σπίτι, την ζωή μου δεν ήθελα όχι για το διώξιμο, αλλά για την οχλαγωγία στην τάξη. Δεν ξεχνιούνται αυτά ώσπου να πεθάνω. Η μάνα με λέει, "Το βράδυ θα έρθει ο πατέρας και θα τα κανονίσει, μην κλαις". Το βράδυ, εγώ είχα αγωνία τί θα πει ο πατέρας και τί λει:

"Βρε παιδί μου, δεν βλέπεις το δάσκαλό σου τον Παλατίδη που δεν έχει να φάει και το παντελόνι του αντί για ζώνη το δένει με τη γραβάτα του; Κοίταξε να μάθεις μια τέχνη, τα γράμματα δεν δίνουν ψωμί".

Και έτσι, απεφάσισαν να με κάνουν ράφτη. Εννέα χρονών δούλεψα στο θείο μου βοηθός ράφτη, επτά μέρες την εβδομάδα. Τα χρέη ήταν να γυρίζω το πρωί όλα τα εμποροραφεία, να μαζεύω όλα τα κομμένα υφάσματα, να τα φέρνω στον θείο, που ήταν καλός παντελονάς. Το δρομολόγιο ήταν από το Ταξίμ, αντίκρυ από την Αγία Τριάδα έως την Πόλη. Πέντε έως έξι μαγαζιά εμποροραφεία. Πολλές φορές ήταν πολύ βαριά τα υφάσματα. Το δεύτερο δρομολόγιο ήταν το βράδυ, ώρα 5 περίπου. Πήγαινα ραμμένα πανταλόνια. Βεβαίως δίχως οδοιπορικά, πρωί - βράδυ με τα πόδια. Αλλά εγώ πολλές φορές μπίνευα (σάλταρα) στα **τραμ** λαθραία. Το έκανα και για κέφι. Τότες αργία ήταν η Παρασκευή. Αλλά εμείς οι Ρωμιοί είχαμε αργία την Κυριακή. Οι ραφτάδες δεν είχαν αργία. Έπρεπε ο μαθητής να κάνει τα ψώνια του αφεντικού. Πήγαινα και έφερνα και το φουρνιστό από τον φούρνο, αλλά βγάζανε και ένα πιάτο φαγητό και για μένα. Δηλαδή η αργία μου ήταν μόνο την Κυριακή το κεντί (απόγευμα).

Μια μέρα έπαθα ένα κάζο (δυστύχημα). Αν δεν ήμουν τυχερός θα μου έκοβε τα πόδια ένα αυτοκίνητο. Όπως καθόμουν πίσω από το **τραμ**, λαθραία βέβαια, στο sishane karakolu (κοντά στον Γαλατά), το **τραμ** πιάνει απότομα φρένο και με ακουμπάει στα πόδια ένα αυτοκίνητο που ερχόταν από πίσω. Έβαλα τις φωνές και έρχεται ένας πολιτσίανος (αστυφύλακας). Όταν τον είδα, φοβήθηκα, γιατί ήμουν λαθραίος, αλλά με φέρθηκε καλά και ήθελε να με πάει στο Νοσοκομείο. Εγώ, από φόβο είπα «όχι δεν έχω τίποτα» και κούτσα - κούτσα έφυγα και αντί να πάω στην Πόλη γύρισα πίσω. Βρήκα και ένα ξύλο και το έκανα μπαστούνι. Τη ζημιά την είχε πάθει το αριστερό μου πόδι. Πώς να πάω όμως σπίτι κούτσα - κούτσα;

Πάλι κρεμάστηκα σε ένα **τραμ** από πίσω και έφθασα στα Τατούλα. Με σαπουνάδες, κρομμύδια και γιατροσόφια σε δέκα μέρες μπόρεσα να περπατήσω. Γι' αυτό είναι μαύρο το αριστερό μου πόδι.

Όταν έγινα καλά, ο πατέρας μου είπε να φύγω και να δουλέψω σε ένα ελμπισετζίδικο (κατάστημα ανδρικών ρούχων) γιατί ο θείος μου έδινε 2 λίρες εβδομαδιαίτικο και το ελμπισετζίδικο 3 λίρες. Ήταν το μαγαζί ενός Μυτιληνιού -τον λέγανε Βαγγέλη Παπαδόπουλο. Έπρεπε το πρωί 6:30 να είμαι στο μαγαζί, ήταν και ένας άλλος πιο μεγάλος από μένα - Αλέκο τον λέγανε.

Το μαγαζί ήταν στο Μαμούτ Πασά (κοντά στην Αιγυπτιακή Αγορά). Κάθε πρωί σκουπίζαμε το μαγαζί χειμώνα - καλοκαίρι, έπρεπε κάθε πρωί να σπκωθώ στις πεντέμισι για να προκάνω. Στο θείο δούλεψα 2 χρόνια άρα, ήμουν 11 χρονών.

Τώρα που τα γράφω μου φαίνονται παραμύθια. Έφευγα 5:30 το πρωί. Στις 6:00 άνοιγε η γέφυρα. Τότες, έπρεπε να δίνεις ένα γρόσι, για να περάσεις τη γέφυρα (korpu parası). Εγώ το έσκαγα από τους φύλακες, για να μην πληρώσω γιατί με ένα γρόσι αγοράζες 2 σιμίτια (κουλούρια). Στην πρωινή διδρομή είχαμε κάνει οι πιστιρικάδες μια παρέα. Είχαμε και ένα μεγάλο παιδί. Ήταν 14 - 15 χρονών και νταής. Λαζ Αντόν τον λέγανε (Πόντιος Αντώνης).

Είχαμε και προνόμια, γιατί μαλώναμε στο **τραμ** το λαθραίο ποιός θα πάρει την καλή θέση. Που λες, ένα πρωί που άνοιξε η γέφυρα και πέρασα στη μεριά της Πόλης είχα αντικρίσει ένα φρικτό θέαμα. Στην Πλατεία του Εμινονου, στην Αιγυπτιακή Αγορά ήταν 5-6 κρεμασμένοι (απαχονισμένοι) για πολιτικούς λόγους. Τους είχε κρεμάσει ο Κεμάλης. Έκατσα και τους χάζεψα κάμποση ώρα. Τους είχαν έναν σε κάθε δρόμο που ενώνεται με την Πλατεία. Όταν πήγα στο μαγαζί, ο Αλέκος με έδειρε, γιατί είπε όλη η δουλειά έπεσε σε εκείνον. Το ξύλο δεν με πείραξε γιατί ήταν στο πρόγραμμα, αλλά έπαθα ζημιά, όταν είδα στο ταβάνι τα παλτά τα κρεμασμένα, το εμπόρευμα δηλαδή, γιατί νόμιζα ότι ήταν οι κρεμασμένοι. Έτρεξα στο μαγαζί του πατέρα μου και περίμενα να ανοίξει. Ώρα 8 ήρθε ο πατέρας μου και με βλέπει να κλαίω. Τί έγινε; Σε διώξαν;

- Όχι του λέω, είδα τους κρεμασμένους!

- Και εγώ τους είδα, δεν είναι τίποτα.

Και με παίρνει και με πάει πάλι στο μαγαζί. Εκεί με φερθήκανε καλά, αλλά εγώ δεν μπορούσα να βλέπω τα κρεμασμένα ρούχα. Είχα πάθει μεγάλη φοβία. Σιγά - σιγά, σε κανένα μήνα, το ξεπέρασα γιατί έπρεπε να δουλέψω. Έπαρνα 3 λίρες και τις πήγαινα στη μάνα μου. Είχα και τα μπαξίσια μου (πουρμπουάρ), όταν αγοράζαν κανένα κουστουμί μου έδιναν κανένα καρτάκι (πέντε γρόσια). Καμιά φορά το αφεντικό δεν μου έδινε εβδομαδιαίτικο, έλεγε «Ήρθε ο πατέρας σου και το πήρε».

Έτσι ήταν τότε η ζωή, σκληρή και όχι μόνο στην Πόλη.

*Όμως, αν μου λέγανε τί θέλεις να ξαναζήσεις θα έλεγα να σαλτάρω σε ένα **τραμ** και να ταξιδέψω όλη την Πόλη με Βατμάνη τον παππού μου τον Βαγγέλη!*

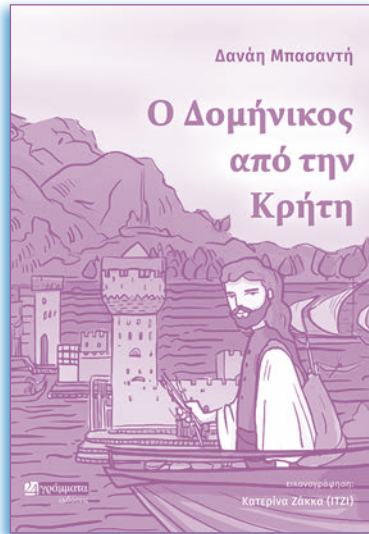
Ταξιδεύοντας στην Κρήτη του Δομήνικου

Το Λύκειο Ελληνίδων Παράρτημα Ραφίνας, τιμώντας την παράδοση, περιβάλλει την διάσωση και διατήρηση ηθών κι εθίμων που υμνούν τη χαρά της ζωής και τον πολιτισμό του τόπου μας, με ιδιαίτερη αγάπη, φροντίδα και γενναιοδωρία, από και προς όλους μας. Αυτό ήταν φανερό στην παρουσίαση του παιδικού βιβλίου μου «Ο Δομήνικος από την Κρήτη», που διοργανώθηκε από το ΛΕΡ, Κυριακή 26 Νοεμβρίου 2023, στο ΚΑΠΗ Ραφίνας.

Στο ζεστό και χαρούμενο κλίμα που δημιουργήθηκε με την συμμετοχή των μελών του ΛΕΡ, η πρόεδρος του, Εύη Γκατσοπούλου και η εικαστικός, Ειρήνη Κομνηνού αναφέρθηκαν με θερμά λόγια στο ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο και την σημασία του έργου του, με συντονισμό παρουσίας από την εκπαιδευτικό κ. Ελένη Ανδρικοπούλου. Οι μουσικοί, Μανώλης Μπουρλάκης στη λύρα, Θεωδωρής Λαμπράκης στο λαούτο και Δημήτρης Γρηγοριάδης στην κιθάρα, με τις μελωδίες τους, μάς έφεραν κοντά στη μουσική παράδοση της Κρήτης, της γενέτειρας του μεγάλου ζωγράφου.

Ξεχωριστή ήταν η συμβολή των μαθητών του χορευτικού τμήματος του ΛΕΡ, που χόρεψαν κρητικούς χορούς. Η βραδιά έκλεισε με το διαδραστικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Στην Κρήτη του Δομήνικου», με το οποίο οι νεαροί φίλοι μας ανακάλυψαν τον βενετοκρατούμενο Χάνδακα και ήρθαν σε επαφή με έργα τέχνης της εποχής του Θεοτοκόπουλου.

Όσοι έδωσαν το "παρών" στην εκδήλωση, ταξίδεψαν νοερά μέσα από τις σελίδες του «Ο Δομήνικος από την Κρήτη» των εκδόσεων "24γράμματα", στα νεανικά χρόνια του Δομήνικου

Θεοτοκόπουλου στην πόλη του Χάνδακα, το σημερινό Ηράκλειο της Κρήτης. Με κεντρικό αφηγητή στο βιβλίο τον παππού Θεόφιλο, ξετυλίχθηκε το κουβάρι της ζωής του Δομήνικου.

Η ξενάγηση στο σύμπαν του ζωγράφου, έγινε με αφορμή μια βυζαντινή εικόνα από τα πρώτα έργα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου στην Κρήτη με θέμα την «Προσκύνηση των μάγων». Ακούγοντας την αφήγηση γυρίσαμε πίσω στο χρόνο, στον βενετοκρατούμενο Χάνδακα του 1541. Στον τόπο όπου γεννήθηκε ο Δομήνικος, ο δευτερότοκος γιος του Γεώργιου Θεοτοκόπουλου, ενός ευκατάστατου φοροεισπράκτορα. Εκεί διασχίσαμε τους λιθόστρωτους δρόμους της πόλης μέσα από τα ψηλά πέτρινα

τείχη της, ακολουθώντας τις διαδρομές του νεαρού Δομήνικου στην τέχνη και στο χάρτι.

Όσο ζούσε στην Κρήτη ο Δομήνικος, απέκτησε μεγάλη μόρφωση και καλλιέργεια. Κατά την μαθητεία του σε κρητικό εργαστήριο, είχε συνοδοιπόρους επιφανείς ζωγράφους της Κρητικής Σχολής, όπως ο Μιχαήλ Δαμασκηνός και ο Γεώργιος Κλόντζας. Η Κρητική Σχολή είναι ένα ιδιαίτερο ζωγραφικό ύφος που αναπτύχθηκε στη βενετοκρατούμενη Κρήτη και έχει ως χαρακτηριστικό το συνδυασμό δύο ζωγραφικών παραδόσεων, της βυζαντινής και της δυτικής - αναγεννησιακής τέχνης.

Το βιβλίο συνδέει την εικόνα του Δομήνικου «Η Προσκύνηση των μάγων» με την ιστορία της Κρήτης και την τέχνη της εποχής. Τα έργα που παρήγαγε ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος στη Δύση είναι αναγνωρίσιμα παγκοσμίως, όμως το ξεκίνημα αυτής της σπουδαίας προσωπικότητας έγινε μαθητεύοντας στον ανατολικό τρόπο εικονογράφησης, δηλαδή στη βυζαντινή τέχνη όπως είχε διαμορφωθεί εκείνα τα χρόνια στη βενετοκρατούμενη Κρήτη. Η σπουδή του λοιπόν στην «a la Greca» ζωγραφική, όπως την αποκαλούσαν τότε, ήταν καθοριστική στη διαμόρφωση του μετέπειτα προσωπικού του ιδιώματος. Παράλληλα στο κρητικό εργαστήριο όπου φοίτησε ήρθε σε επαφή και με τη ζωγραφική της Αναγέννησης, την «a la Latina» όπως αυτή μεταφέρθηκε από τους Βενετούς κατακτητές στο νησί μέσω του εμπορίου και των επαφών με τους ντόπιους.

Τα έργα του Θεοτοκόπουλου που αναδεικνύονται στην πλοκή του βιβλίου ανήκουν στην Κρητική Σχολή ζωγραφικής. Το πρώτο, «Η Προσκύνηση των μάγων» εκτίθεται σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα ενώ το δεύτερο, η εικόνα

Από την παρουσίαση του βιβλίου στο ΛΕΡ, 26/11/2023

Οι μουσικοί της εκδήλωσης. Μανώλης Μπουρλάκης, λύρα, Θεόδωρος Λαμπράκης, λαούτο και Δημήτρης Γρηγοριάδης, κιθάρα

της «Κοίμησης της Θεοτόκου» βρίσκεται στην Παναγία των Ψαριανών στην Ερμούπολη της Σύρου.

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ξεκίνησε από την κατακτημένη από του Βενετούς Κρήτη και κατάφερε να ξεπεράσει τους πιο διάσημους από τους σύγχρονούς του στις μεγάλες πολιτείες της δύσης, μένοντας γνωστός παγκοσμίως με το προσωνύμιο “Ελ Γκρέκο” που, στη βενετική διάλεκτο, σημαίνει “Ο Έλληνας”.

Η ζωή του μπορεί να μας εμπνεύσει ακόμα και σήμερα, για το πάθος και την προσήλωση με την οποία ο γενναίος Κρητικός κυνήγησε τα όνειρά του χωρίς να διστάσει ή να αποθαρρυνθεί από δυσκολίες και αμφισβητήσεις. Η διαδρομή του στο χάρτη, από την Κρήτη ως το Τολέδο έφτασε τη φήμη και την επιρροή του ως την αιωνιότητα. Όπως έγραψε ο συμπατριώτης του συγγραφέας, Νίκος Καζαντζάκης στο βιβλίο του «Αναφορά στον Γκρέκο», το πρόσταγμα του μεγάλου κρητικού ζωγράφου που παραμένει ανεξίτηλο μέσα στο χρόνο είναι: «Φτάσε όπου δεν μπορείς»!

«Ο Δομήνικος από την Κρήτη» γράφτηκε με πολύ μεράκι και αγάπη για την τέχνη, την αρχαιολογία και την ιστορία, επιχειρώντας να φέρει μικρούς και μεγάλους κοντά στην ελληνική τέχνη. Εύχομαι λοιπόν η ιστορία του Δομήνικου να καταφέρει να φτάσει σε κάθε παιδί που κάνει μεγάλα όνειρα και ελπίζει. Ίσως η δυναμική και το θάρρος του κρητικού καλλιτέχνη να εμπνεύσουν κι άλλους, πλημμυρίζοντάς τους με αγάπη για την τέχνη και θάρρος για την ζωή.

Γράφει η Ειρήνη Κομνηνού, Εικαστικός - Εκπαιδευτικός

Ο Ελ Γκρέκο και οι ζωγράφοι του 20^{ου} αιώνα

Ο Ελ Γκρέκο αγνοήθηκε για τετρακόσια χρόνια περίπου, καθώς δεν υπήρξαν μιμητές του ή συνεχιστές της τεχνοτροπίας του.

Εκτός από τους ιστορικούς της τέχνης και τους μελετητές του έργου του, σημαντικό ρόλο στην επανεξέτασή του διαδραμάτισαν επίσης ζωγράφοι του 20ου αιώνα, μέσα από το έργο τους. Ο Πωλ Σεζάν, πρόδρομος του Κυβισμού, υπήρξε ένας από τους πρώτους καλλιτέχνες που υιοθέτησε κοινά στοιχεία με τον Θεοτοκόπουλο. Ο Μανέ ζωγράφησε τον δικό του «Νεκρό Χριστό» (1864) εμπνεόμενος από την «Αγία Τριάδα» (1577) του Θεοτοκόπουλου.

Έμπνευση για το πορτρέτο του Αμαντέο Μοντιλιάνι «Paul Alexandre» (1913), μπροστά από ένα λερωμένο παράθυρο αποτελεί ο εξαιρετός πίνακας του Γκρέκο «Ο ευγενής με το χέρι στο στήθος του» (περίπου 1580). Οι επιμήκεις μορφές του Μοντιλιάνι δείχνουν την επιρροή του από τον Ελ Γκρέκο.

Το έργο του Πάμπλο Πικάσο χαρακτηρίζεται επίσης από αρκετές αναφορές στον Γκρέκο, τον «πατέρα του» στη ζωγραφική όπως ο ίδιος τονίζε. «Αν τα πρόσωπα της Γαλάζιας Περιόδου μου έχουν κάποια ιδιαίτερη πλαστικότητα, τότε μάλλον αυτό το οφείλουν στην επιρροή που άσκησε πάνω μου ο Γκρέκο», είχε πει ο Πικάσο (Pablo Picasso - Σκέψεις για την Τέχνη).

Επίδραση από τον Γκρέκο δέχθηκε επίσης ο Τζάκσον Πόλοκ, ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του αφηρημένου εξπρεσιονισμού, κυρίως στα πρώιμα έργα του. Μέχρι το 1943, ο Πόλοκ είχε ολοκληρώσει περισσότερα από 60 σχέδια ζωγραφικής βασισμένα σε συνθέσεις του Γκρέκο, ενώ γνωρίζουμε πως διέθετε στη συλλογή του αναπαραγωγές έργων του, καθώς και βιβλία για τον Έλληνα ζωγράφο.

Η προσωπικότητα και το έργο του Θεοτοκόπουλου ενέπνευσαν επίσης φυσιογνωμίες της λογοτεχνίας. Ο ποιητής Ράινερ Μαρία Ρίλκε ήρθε σε επαφή με το έργο του κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού του στην Ισπανία και ο Νίκος Καζαντζάκης, στο αυτοβιογραφικό του έργο "Αναφορά στον Γκρέκο", εξέφρασε με το δικό του τρόπο τον θαυμασμό που έτρεφε για το έργο του.

Τα παραπάνω είναι μόνο μερικά ενδεικτικά παραδείγματα ζωγράφων, ποιητών και λογοτεχνών που επηρεάστηκαν από τον Ελ Γκρέκο. Είναι αμέτρητοι όμως οι πίνακες που ζωγραφίστηκαν με εμπνευση από τα έργα του.

Παλιά Αθήνα - Αστικές συνήθειες -

Στην προσπάθεια αναζήτησης συνταγών μαγειρικής των δεκαετιών '60 & '70 μου φάνηκε από τις πιο ενδιαφέρουσες αυτή της "κότας μιλανέζας" της Cucina di Caruso, διότι εκτός από τα υλικά και τη δοσολογία που ανεπιφύλακτα σας συνιστώ, ανακάλυψα και την περιγραφή όλου του εθιμοτυπικού του Κυριακάτικου Τραπεζιού που παραθέτει εκεί, η οποία με συγκίνησε, ξυπνώντας μνήμες από την παιδική μου ηλικία. Ορμώμενη από αυτά, δράττομαι της ευκαιρίας να επιχειρήσω μια γενικότερη κοινωνικο-οικονομική προσέγγιση της εποχής αυτής.

Κλασικό, λοιπόν, κυριακάτικο πιάτο του Νικολάου Τσελεμεντέ, "πατέρα της αστικής μαγειρικής στην Ελλάδα", της αστικής Αθήνας που ζήσαμε τότε, δεν έλκει την καταγωγή του από το Μιλάνο, όπως θα φανταζόταν κανείς, αλλά προήλθε από τον ίδιο και περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων φαγητών, όπως το παστίτσιο και ο μουσακάς στον οδηγό Μαγειρικής που εξέδωσε το 1910. Έχοντας παιδεία από τις γαλλικές τεχνικές μαγειρικής, τις βιεννέζικες, αλλά και της διεθνούς κουζίνας, ταξιδεύοντας σε πολλές χώρες του εξωτερικού, δουλεύοντας σε πανάκριβα εστιατόρια, είχε την ευχέρεια να συνδυάζει ιδέες και να συνθέτει πιάτα, που χάρις σε αυτές οι ελληνίδες νοικοκυρές έμαθαν να μαγειρεύουν την μπεσαμέλ, τα πιρσκι, την μπουγιαμπέσα.

Επιστρέφοντας στις συνήθειες της εποχής εκείνης, "τρεις γενεές της οικογένειας" παρακάθονταν "τις Κυριακές τα μεση-

μέρια στη σάλα, με τη βαριά τραπεζαρία του Σαρίδη, περιτολισμένη από αναρίθμητα μπιμπελό - ενθύμια και σεμεδάκια". Ταυτόχρονα, σε άλλα σπίτια είχε αρχίσει να εμφανίζεται ο μοντερνισμός. Τα δύο ρεύματα τέχνης, κλασικισμού - μοντερνισμού, όπως γίνεται πάντα, συνυπήρχαν για ένα διάστημα.

As γυρίσουμε όμως πάλι στο τραπέζι αυτό καθ' αυτό, που αποτελούσε ολόκληρη ιεροτελεστία, όπου ανάμεσα στους συνδαιτημόνες παρευρίσκετο συνήθως μια θεία ανύπαντρη που μυρίζει μια γαρδένια και φαντασιωνόταν ένα κουστουμαρισμένο γαμπρό, επαγγελματία φτασμένο, επιστήμονα ως επί το πλείστον. "Κεντητά τραπεζομάντηλα από την προίκα της οικοδέσποινας - μητέρας, πορσελάνινα πιάτα με σχέδια", κυρίως από χρυσό "και τα απαραίτητα στο πάτωμα πατάκια, για να μη χαλάσει το παρκέ" που τόσο παιδεύονταν να τρίψουν οι γυναίκες και να γυαλίσουν με την παρκετινή ή αργότερα την παρκετέζα.

Η σάλα αυτή, που εκτός από τις Κυριακές, άνοιγε και στις γιορτές - αλλά όχι για τα παιδιά που τα κρατούσαν μακριά, μην ενοχλήσουν τους ξένους- ήθελε μεγάλη προσπάθεια να ζεσταθεί. Από νωρίς το πρωί άναβαν όλες οι σόμπες και τα ηλεκτρικά σώματα που διέθετε το σπίτι, κλείνοντας πάντα την πόρτα της κουζίνας για να μη μυρίσουν τα φαγητά. Σαν έρχονταν οι καλεσμένοι "το ραδιόφωνο - έπιπλο BRAUN" στον Εθνικό Σταθμό, τους κρατούσε συντροφιά με ελαφρύ πρόγραμμα, όσο έτρωγαν. Άντε να έπαιζε και κανένας δίσκος

ΕΙΚΟΝΕΣ

του πικ-απ στο σπίτι με τις φωνές της Βέμπο, του Πολυμέρη, του Γούναρη, της Κάκίας Μένδρη για τους μεγαλύτερους, γιατί εμείς, τα παιδιά, βαριόμασταν όλα αυτά, ακούγαμε μόνο θεία Λένα ή μπαρμπα Μυτούση. Παίζονταν όμως και δίσκοι του Χατζιδάκι, με τη Νάνα Μούσχουρη, τον Γιάννη Βογιατζή. Απαραίτητο συμπλήρωμα του όλου σκηνικού ένα πουλί μέσα στο κλουβί του, να τιτιβίζει έξω από το παράθυρο, μια γαλιάντρα, ένα καναρίνι, μια καρδερίνα.

Ο πατέρας, που και τις καθημερινές δεν έτρωγε χωρίς γαββάτα, σκωνόταν για λίγο να χορέψει την μπτέρα ένα βαλασάκι ή ένα ταγκό. Είναι το κλίμα που όλοι, λίγο ως πολύ, έχουμε ζήσει μέσα από τον ελληνικό κινηματογράφο, με τις ταινίες του Κωνσταντάρ, που απεικονίζονταν ως αστός, στο κατάλληλο περιβάλλον με τα αντίστοιχα ενδύματα, έπιπλα και αρχιτεκτονικό ύψος σπιτιών. Οι κυρίες με ετόλ, μπροκάρ φορέματα, ντραπέ, που επιμελείτο πάντα μια καλή μοδίστρα, φουσκωτά μαλλιά, γόβες και κοσμήματα. Αυτοί ήταν που έτρωγαν και "κότα μιλανέζα", γιατί εδώ μιλάμε για πιάτο με ταξική ταυτότητα, γαλλικά και πιάνο! Πιάτο που θα δοκίμαζες στα καλά ρεστοράν της εποχής, τον Διόνυσο ή το Όλυμπος - Νάουσα στη συμπρωτεύουσα. Και βέβαια στις τραπεζαρίες κάθε αστικού σπιτιού απ' την Κυψέλη ως το Κολωνάκι που η μαγείρισσα είχε Τσελεμεντέ, Σκούρα ή Παραδείση και έφτιαχνε πιάτα της μόδας και όχι συνταγές της γιαγιάς ή του χωριού.

Έτσι, τη μια Κυριακή μαζεύονταν οι συγγενείς στο ένα σπίτι, την άλλη στο σπίτι κάποιου θείου με τα καλά τους ρούχα και γεύονταν κάποιο νουά λεμονάτο, ή μια "κότα μιλανέζα", μια τυρόπιτα ή ένα παστίτσιο, ή σε κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις σφυρίδα με Αθηναϊκή μαγιονέζα, αισθανόμενοι μεγάλες στιγμές! "Το κοτόπουλο μιλανέζα είναι τόσο ταυτισμένο με τα 60's και τα 70's της αστικής Αθήνας που εγκλωβίστηκε σε αυτά και έσβησε μέσα στη μεταπολίτευση" για να αντικατασταθεί από τις αστακομακαρονάδες και τα σουσί.

Αυτά συνέβαιναν κατά κανόνα τις Κυριακές του χειμώνα, γιατί σαν έπιανε η Άνοιξη, οι Αθηναίοι ξεχύνονταν έξω, στα χαρακτηριστικά σημεία αναψυχής της πόλης - τοπόσημα και οι συνήθειες αυτές παρέμεναν για τις μεγάλες γιορτές των Απόκριων, της Ανάστασης, του Πάσχα, όπου μαζεύονταν και πάλι όλη η ευρύτερη οικογένεια. Γέμιζε έτσι από κόσμο το Άλσος, αυτό του Οικονομίδη, το Ζάππειο, τα τραπεζάκια της Αίγλης, ο Εθνικός Κήπος. Τα παιδιά έπαιζαν στην παιδική χαρά ή τις λιμνούλες του -αν ήταν τυχερά- έβλεπαν και κανένα παγώνι με ανοιγμένη την ουρά του, αλλά ποτέ δεν καταλάβαιναν πώς λειτουργούσε το πλιακό ρολόι, όσες φορές και αν τους το εξηγούσαν. Τάιζαν τα περιστέρια, έβλεπαν την αλλαγή φρουράς στον Άγνωστο Στρατιώτη, τα κερνούσαν και κανένα φρουτοχυμό ή κρουασάν βιεννέζικο στο "Διεθνές" και τον "Τσίτα". Οι πιο τυχεροί κατέβαιναν και στο Φάληρο περατζάδα στη παραλία, Φλοίσβος - Εδέμ - Μπάτης και μετά παγωτό στον "Παχό". Α! και στον Επιτάφιο, πάντα στη Μητρόπολη, γιατί έπελνε ωραία ο Περιστερής και υπήρχε μεγαλοπρέπεια στην περιφορά με συνοδεία στρατού και επισήμων. Εκεί εκκλησιάζονταν κυρίως οι παλαιοί Αθηναίοι. Εκεί στο κέντρο παραδοσιακά ήταν και το εμπόριο -όλη η ζωή της πόλης- Αθηνάς,

Μοναστηράκι, Κεντρική Αγορά. Στο κέντρο επίσης και η αναψυχή, θέατρα, κινηματογράφοι, οι παρελάσεις, τα τέρματα των λεωφορείων.

Κυριακάτικοι περίπατοι και στην Ακρόπολη - Φιλοπάπου, ψάχνοντας την Σπηλιά του Σωκράτη, ή τον Άγιο Ελισαίο του Παπαδιαμάντη στην Πλάκα. Της Αγίας Μαρίας, ανυπερθέτως όλοι στο Θησείο. Ολόκληρες οικογένειες με μαυροφορεμένα παιδάκια που τα είχαν τάξει στη Χάρη της, είχαν κατασκηνώσει από την προηγούμενη στα βράχια, για να κοινωνήσουν το πρωί στη Λειτουργία.

Δεν το πρόλαβα, αλλά θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ και στους αστούς εργένηδες των Αθηνών, που όπως έλεγε και ο Δ. Χορν σε μια αφήγησή του, ζούσαν στα κεντρικά ξενοδοχεία της Ομόνοιας "Μπάγκειο" & "Μ. Αλέξανδρο". Όσο για τα παιδιά των αστικών οικογενειών πήγαιναν κατά κανόνα στα πρότυπα σχολεία της εποχής ή σε γνωστά ιδιωτικά, γιατί εκεί εφαρμόζονταν πρωτοποριακές μέθοδοι διδασκαλίας. Ξέφευγες από τα βιβλία του Ο.Ε.Σ.Β. και μάθαινες Ιστορία Τέχνης, Ιστορία Γλώσσας, ρυθμολογία ναών και έλυνες ασκήσεις Ιησουιτών. Τα κορίτσια έκαναν μπαλέτο στη Δέσποινα Γρηγοριάδου, την Κούλα Πράτσικα ή τον Λεωνίδα ντε Πιαν και βέβαια πιάνο, αγγλικά, γαλλικά. Εκεί κοντά και ο Μήτσος με τις γνωστές τυρόπιτες, το "Dolce" με τα εκλαίρ του, το "Delice" με την τούρτα Charlotte.

Τα παιχνίδια μας σιδερένια, ξύλινα ή κοκκάλινα. Στο δρόμο έξω ποτέ. Στο Σινεάκ έπαιζε τα 101 σκυλιά της Δαλματίας, Χοντρό Λιγνό και Σαρλώ, το Ράδιο Σίτυ, το "Ωραία μου Κυρία". Οι γυναίκες αστές δε δούλευαν. Η πανεπιστημιακή μόρφωσή τους σε χαμηλά επίπεδα, θεωρείτο όμως μεγάλη υπόθεση να έχεις τελειώσει το Λύκειο τότε.

Η ψυχαγωγία των νέων της κοσμικής Αθήνας στα night clubs της εποχής. Μεσουρανούσαν τότε το Mont Parnes, τα Ξενία, η Ολυμπιακή, τα ιαματικά μπάνια στα Καμένα Βούρλα, η Φωκίωνος Νέγρη, τα μεγάλα ξενοδοχεία της πλατείας Συντάγματος, ενώ τα κοσμικά τσάγια των κυριών έδιναν και έπαιρναν καθώς και οι δεξιώσεις.

Ο γαλατάς κάθε βράδυ άφηνε γυάλινες μπουκάλες της ΕΒΓΑ στην εξώπορτα, εκεί όπου παλαιότερα ο παγοπώλης ακουμπούσε το πρωί τις κολώνες πάγου, για εκείνα τα ξύλινα ψυγεία με το βρυσάκι που αμυδρά θυμάμαι, όπως και τα πλυντήρια ρούχων που τότε είχαν πρωτοβγει και ήθελες μια ολόκληρη μέρα να ολοκληρώσεις μια μπουγάδα, σχεδόν με το χέρι.

Στην περιφέρεια της Αθήνας, όπως και των άλλων αστικών κέντρων υπήρχε, παρόλα αυτά, μια άλλη πληθυσμιακή σύνθεση με διαφορετικές συνθήκες διαβίωσης, κόσμος που ζούσε ακόμη στον απόηχο των πολέμων. Ήταν όμως μια πραγματικότητα "η Αθήνα των αντιθέσεων", της έντονης κοινωνικής διαστρωμάτωσης, των διαφορετικών πολεοδομικών αντιλήψεων.

Πηγές. Αθήνα "του Κ. Μπίρη και πληροφορίες από τη ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ.

λαογραφικές

Γράφει - επιμελείται η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου τ. Εφορος Λαογραφικού Αρχείου του ΛΕΡ

Τα χάνια, τα καραβάν σεράγια και η ελληνική φιλοξενία!

Ξένοι και Έλληνες ταξιδευτές, έγραφαν κείμενα, ζωγράφισαν χάρτες, αλλά και μνημεία, που με τις σημειώσεις τους και τα ημερολόγιά τους, αποκάλυπταν την συνεχή ροή της ιστορίας του Ελληνισμού από την αρχαιότητα, ως τα χρόνια που δοκιμαζόταν η εθνική συνείδηση των Ελλήνων.

Από τον 6^ο αιώνα π.Χ., ο Οδυσσέας, ο Σόλωνας και ο Εκαταίος, που έγραψε το έργο «Περίοδος Γης» ή «Περίπλους», ο Μέγας Αλέξανδρος που πάτησε Ηπείρους και χώρες μακρινές και η κατοπινή Ρωμαϊκή εποχή, κατέστησαν από πολύ παλιά και ως τον 1^ο αιώνα μ.Χ. την μακραιώνη αυτή εποχή ταξιδευτών, πηγή γνώσης.

Ο Πausanίας το 150 μ.Χ. έγραψε την «Ελλάδος περιήγηση» με θρύλους, μύθους και τοπικές παραδόσεις και τότε ο περιηγητής Διονύσιος, ονόμασε τα συγγραφικά έργα που προέκυπταν «Φιλολογικό είδος».

Τα πρώτα χρόνια, ταξίδευαν ομαδικά πεζοπόροι στην στεριά, με σχεδίες στις λίμνες και στα ποτάμια... κα-

τασκίνωναν στην ύπαιθρο, σε δάση και σπηλιές, ώσπου έφτασαν τα χρόνια, που η φιλοξενία ήταν «αρετή» και προστατευόταν από τον Ξένιο Δία και την θεά Αθηνά, την Ξενία.

Τους Θεσσαλούς και Αθηναίους, αναφέρουν οι γραφές ως τους πιο φιλόξενους Έλληνες!

Στα σπίτια των αρχαίων Ελλήνων προέβλεπαν ξένους, γιατί η φιλοξενία σήμαινε αγάπη για τους ξένους, που αποδεικνυόταν με εγκάρδια υποδοχή, προσφορά στέγης, τροφής και προστασίας! Στην αναχώρηση του ξένου, ο οικοδεσπότης οργάνωνε γλέντι, με φίλους προσκεκλημένους και τους προσέφερε δώρα!

Αργότερα στα βυζαντινά χρόνια, εμφανίζονται μικρά πανδοχεία, τα «Χάνια», που φιλοξενούσαν τους ξένους ταξιδευτές δωρεάν και συντηρούνταν από φιλανθρωπίες, κληρονομίες και προσφορές του κλήρου, που δημιούργησε επιπλέον κάποιους ξενώνες. Βέβαια η ποιότητα της φιλοξενίας εστιαζόταν στα πλέον απαραίτητα...

αναφορές

Τα Χάνια ήταν ξύλινες κατασκευές στην αρχή, αργότερα ήταν πέτρινες, μερικές ήταν δίπατες με στάβλο στην αυλή, κουζίνα στο ισόγειο, που προσέφεραν ψωμί, λάδι, κρασί, ξύδι και κάποτε όσπρια, καθώς και δωμάτια για ομαδικό ύπνο στο ανώ. Η στέγη ήταν κεραμιδένια ή πέτρινη. Τους ξένους εξυπηρετούσαν οι χανιτζήδες, που διέθεταν και μια γωνιά στην είσοδο, για να συναντιούνται οι φιλοξενούμενοι, να συζητούν για το βίός τους, τις εμπορικές συναλλαγές τους, αλλά και πώς ζούσαν στον τόπο τους με τα καλά, τα δύσκολα και τα συνηθισμένα... Αντάλλασσαν τα ήθη τους, τα παραμύθια τους, τα έθιμά τους και έκαναν τα Χάνια πολιτισμικές πηγές γνώσης του κόσμου τους!

Μεγάλο Χάνι, σαν μια μικρή πόλη, ήταν «η Βασιλειάδα» έργο του Μεγάλου Βασιλείου στην Καισάρεια, το 372 μ.Χ. με πολλές παροχές στους ξένους, «ο Ξενών του Σαμψών» «του Ισίδωρου» και «του Αρκαδίου» έργα του Ιουστινιανού και τα αμέτρητα άλλα Χάνια που δημιουργήθηκαν στον δρόμο του μεταξιού, έδειχναν πόσο υπολόγιζαν στην βυζαντινή εποχή την εξυπηρέτηση των ταξιδευτών!

Αλλά δεν ήταν όλα μεγάλα και ποιοτικά σε διεθνείς δρόμους, όπως αναφέρει «ο Μελέτιος ο Πηγάς, ο Κρησ - Πατριάρχης Αλεξανδρείας - Επιτηρητής Οικομενικού Θρόνου (1545-1602)...»

«...Ό,τι συνέβαιναν εις τα Βυζαντινά καπηλεία, εγένετο και εις τα Ρωμαϊκά «diversoria - Χάνια και Cauponia - Καπηλεία - Χάνια».

Ότι δε το «Έμβολος» εδήλου και απλώς την οδόν πιστοποιεί, νομίζω επίσης το ότι και σήμερον εν Χίω, «Έμπολος» λέγεται στενός δρόμος, ή και απλώς δρόμος εις το χωρίον μάλιστα της νήσου Χαλκί, ούτω χαρακτηρίζεται ο κυριότερος αυτού δρόμος, Μπουλάκι δε «Έμβολάκι» εν Τήνω και «Στενοπόλει» (στενή οδός) εν Μάνη. Ο μελετητής Pears ταυτίζει τους εμβόλους προς τα Τουρκικά Χάνια. «Οικοδομήματα δήλα έχοντα την μορφήν των οχυρών με αυλήν τετράγωνον, εις ην έβλεπον αι είσοδοι των καταστημάτων. Τούτο όμως εκ των υπ' όψιν μου πηγών, δεν επιβεβαιώνεται...»

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οι ξένων κατασκέπηκαν και καταστράφηκαν από τους Οθωμανούς. Όσοι αναστηλώθηκαν, έγιναν κέντρα ανεφοδιασμού караβανιών, δηλ. «Καραβάν Σεράγια». Αυτά ήταν διώροφα κτήρια με εσωτερική αυλή. Στο κατώι ήταν οι στάβλοι, στο ανώι τα δωμάτια φαγητού και ύπνου. Δεν ήταν ακριβά και οι φτωχοί δεν πλήρωναν. Κατέληξαν έτσι σε παρακμή και εξαφάνιση...

Τα Χάνια που απέμειναν ήταν επίσης φτωχικά με υποτυπώδεις παροχές. Τα έκτιζαν πλέον οι Οθωμανοί, δεν είχαν στάβλους, αλλά ούτε και δωμάτια. Οι ταξιδευτές κοιμόνταν δίπλα στα ζώα τους, για να μην τα κλέβουν.

Κάποια Χάνια έγραψαν ιστορία, όπως το Χάνι της Γραβιάς, που ο Οδυσσέας Ανδρούτσος και 120 παλικάρια τίμησαν, πολεμώντας τον στρατό του Ομέρ Βρυώνη!

Παράλληλα (1450 -1820) υπήρχαν Χάνια Ελλήνων και πλούσιων Τούρκων, που προσέφεραν φιλοξενία ποιοτική και έγιναν πόλος έλξης, ιδεολογικών συζητήσεων, πολιτικών ρυθμίσεων και πολιτιστικών αναφορών! Λειτουργήσε τότε και η ιδιωτική δωρεάν φιλοξενία στην Ελλάδα, που αναφέρουν μαρτυρίες ξένων ταξιδιωτών, δυσσαρεστημένων από τα Χάνια και τα Καπηλεία...

Στο μεταξύ, τα πάντα εξελίσσονταν. Τον 18^ο αιώνα, λειτουργήσε το πρώτο ξενοδοχείο στην Ν. Υόρκη και τον 19^ο αιώνα δημιουργήθηκαν υποδομές, για την ταξιδιωτική τουριστική ανάπτυξη στον κόσμο, όπως συγκοινωνιακά μέσα, καταλύματα, εστιατόρια και πρακτορεία - γραφεία ταξιδίων που έκαναν προσιτές τις μετακινήσεις μοναχικών ταξιδιωτών και οικογενειών!

Κοριτσάκι στα επτά του χρόνια, μάς είπε για τα ταξίδια στον κόσμο, ότι ανοίγουν την καρδιά μας και γεμίζουν τη σκέψη μας με πολύχρωμες αναμνήσεις!!!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- "ΕΛΙΑ" Θεσσαλονίκης: «Από την αρχαιότητα ως τον σύγχρονο κόσμο»
- Paschales Androudes: «Χάνια και Καραβάν Σεράγια στον Ελλαδικό χώρο και στα Βαλκάνια»
- Ελένη Γαβρά: «Χάνια και Καραβάν Σεράγια, από τη Θεσσαλονίκη έως την πόλη των Σερρών και γύρω απ' αυτήν από το 1774 έως το 1913.

Παραδοσιακές κατασκευές για το Πάσχα

«Όμορφη που 'ναι η Λαμπρή απ' όλες τις σχολάδες
που βγάζουν την Ανάσταση μ' ολόχρυσες λαμπάδες»

Η Κυρά Σαρακοστή, μια καλή γιαγιά, που συμβολίζει τις σαράντα μέρες νηστείας μέχρι να φτάσουμε στο Πάσχα, μάς μιλά για τις άγιες μέρες και τις παραδοσιακές κατασκευές, που μοιράζεται με τα εγγόνια της. Ας ακούσουμε τί έχει να μας πει:

«Παιδιά μου, το Πάσχα, την σπουδαιότερη γιορτή των Χριστιανών, η χαρά είναι μεγάλη, γιατί ο Χριστός αναστήθηκε, νίκησε τον θάνατο. Ταυτόχρονα και η φύση ξυπνά με την ανάσταση της άνοιξης μετά τη νάρκη του χειμώνα!

Οι προετοιμασίες για τη Λαμπρή ξεκινούσαν από νωρίς, από τα παλαιότερα ακόμη χρόνια. Οι νοικοκυρές έβαφαν τα σπίτια και τις αυλές, έστρωναν κλαδιά από αρωματικά φυτά, δάφνη, δεντρολίβανο, λεμονιά και έραβαν καινούρια ρούχα. Οι νόνες έφερναν στα παιδιά παπούτσια, χειροποίητες κουλούρες και τη λαμπάδα, που θα άναβαν το βράδυ της Ανάστασης».

**Μα γιαγιά, το όνομά σου το έχουμε δώσει και σε ένα ημερολόγιο των ημερών αυτών.
Θα μας βοηθήσεις να το φτιάξουμε; Ζήτησαν τα παιδιά**

«Και βέβαια. Μπορείτε να πάρετε μια κόλλα χαρτί και να σχεδιάσετε μια γυναίκα που μου μοιάζει χωρίς όμως στόμα, γιατί νηστεύει και δεν τρώει. Πρέπει να έχει επτά πόδια, όσες και οι εβδομάδες μέχρι το Πάσχα. Εναλλακτικά η κυρά Σαρακοστή, όπως με βαφτίσανε, μπορεί να φτιαχτεί με ζυμάρι ή από μια πατάτα, που της έμπηγαν επτά φτερά. Κάθε εβδομάδα θα αφαιρείτε ένα πόδι ή ένα φτερό, ώσπου να φτάσει η μεγάλη γιορτή, το Πάσχα».

Τα λαζαράκια, που τρώμε γιαγιά Σαρακοστή, πώς πήραν το όνομά τους;

«Μα από τον Λάζαρο, τον φίλο του Χριστού, που τον ανέστησε και τον γιορτάζουμε μια εβδομάδα πριν την Ανάσταση. Τον ζυμώνουμε με μορφή ανθρώπου σπαργανωμένου και για μάτια τού βάζουμε γαρίφαλα. Μπορούμε όμως να τον φτιάξουμε με μια ξύλινη κουτάλα, που στο λαιμό της περνούμε ένα κομμάτι άσπρο ύφασμα και ένα σπάγκο σαν ζώνη. Ένα τριγωνικό μαντίλι το δένουμε στο κεφάλι της κουτάλας. Στο λαιμό κρεμάμε στεφάνι με λουλούδια.

μικρούς μας φίλους...

Έτοιμος ο Λάζαρος! Τώρα μπορείτε να πείτε τα κάλαντα του Λαζάρου σε όλη τη γειτονιά!

Πού 'σαι Λάζαρε, πού 'ναι η φωνή σου,
που σε γύρευε η μάνα κι η αδερφή σου;
Ήμουνα στη γη βαθιά χωμένος
και από τους εχθρούς βαλαντωμένος.

Βάγια βάγια των βαγιών τρώνε ψάρια τον κοιλιά.
Και την άλλη Κυριακή ψήνουν τα παχύ αρνιά!»

*Τη Μεγάλη Πέμπτη δεν θα βάψουμε τα αυγά γιαγιά;
Γιατί είναι κόκκινα τα πασχαλινά αυγά;*

«Τη Μεγάλη Πέμπτη, παιδιά μου, σταυρώθηκε ο Χριστός και έτρεξε το αίμα του στη γη. Επίσης λένε οι παλιοί πως, όταν έμαθε μια γυναίκα μετά τη σταύρωσή του, πως αναστήθηκε ο Χριστός, δήλωσε πως θα το πιστέψει μόνο αν τα αυγά στο καλάθι της κοκκινίσουν. Έτσι κι έγινε! Ακόμα το κόκκινο είναι χρώμα χαράς αλλά και αποτρέπει, δηλαδή διώχνει και το κακό μακριά!

Σε καινούρια κατσαρόλα έπρεπε να βάψουν τα αυγά τη Μ. Πέμπτη και ορισμένοι να είναι ο αριθμός τους. Τη μογιά τη φύλαγαν για σαράντα μέρες και το πρώτο βαμμένο αυγό το τοποθετούσαν στο εικονοστάσι της Παναγίας. Επίσης έπαιρναν το βράδυ της Μ. Πέμπτης στην εκκλησία, για να αγιαστούν, μερικά αυγά και τα τσόφλια τους τα έχωναν στους κήπους, για να βλαστήσουν και να είναι γόνιμοι.

Οι μογιές σήμερα είναι αγοραστές ενώ παλαιότερα προέρχονταν από φυτά, όπως παπαρούνα, κρεμμύδι, άχυρο. Τη μέρα του Πάσχα στις μέρες μου, βέβαια, όπως κι εσείς σήμερα, συναγωνίζονταν ποιος θα σπάσει τα περισσότερα αυγά με το δικό του, όταν ανταλλάσσαν ευχές, «Χριστός ανέστη», «Αληθώς ανέστη!» Μα οι γυναίκες τοποθετούσαν και ένα κόκκινο αυγό στα πασχαλιάρια τσουρέκια, που ζύμωναν.

*Λαμπάδες θα φτιάξουμε γιαγιά Σαρακοστή,
για να τις πάρουμε την Ανάσταση στην εκκλησιά;*

«Θα σας φέρουν οι νονές σας, μα μπορείτε να στολίσετε ο καθένας και τη δική του. Αρκεί να διαλέξετε ένα χοντρό χρωματιστό κερί. Κρεμάτε κορδέλες και ψεύτικα λουλούδια ή τα κεραμικά παιχνίδια, που μπορείτε να δημιουργήσετε με πηλό. Εμπρός λοιπόν πλάστε τον πηλό και όταν στεγνώσει, χρωματίστε τον με τέμπερες! Όποιος προτιμά μπορεί να κολλήσει στο κερί κορδόνι, πούλιες, χάντρες, να τη βάψει με χρυσομογιά ή να φτιάξει λουλούδια από χρυσόχαρτο! Η επιλογή είναι δική σας».

Καλή Πασχαλιά!

εις μνήμην...

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Πρόεδρος του ΛΕΡ, εκπαιδευτικός

Το τελευταίο αντίο στον «δάσκαλο» του Λυκείου των Ελληνίδων, Λευτέρη Δρανδάκι

Ο φετινός Φλεβάρης του 2024 ξεκίνησε με μια μεγάλη απώλεια για την οικογένεια του Λυκείου των Ελληνίδων. Έφυγε από τη ζωή ο "πατέρας" της, ο "Δάσκαλος", Λευτέρης Δρανδάκις.

Ο Λευτέρης Δρανδάκις γεννήθηκε στο Ρέθυμνο, όπου άκουγε από μικρός τις αυτοσχέδιες μαντινάδες μα και το κλασικό ρεπερτόριο του ωδείου. Στην Αθήνα ήρθε το 1950, για να σπουδάσει στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών. Το 1960 έγινε μέλος της χορευτικής ομάδας του Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών, ενώ το 1966 έγινε δάσκαλος της ομάδας και αργότερα ο καλλιτεχνικός διευθυντής της.

Η παρουσία και η δράση του υπήρξε καταλυτική για τους χορευτές μαθητές του, που συμμετείχαν στις μουσικοχορευτικές παραστάσεις που προετοιμάζε για τους συγχορευτές, τους συνεργάτες του, για ολόκληρη την ύπασταση του Λυκείου των Ελληνίδων.

Έφερε νέα πνοή στη σκηνοθεσία και στη χορογραφία των θεματικών παραστάσεων του Λυκείου των Ελληνίδων. Με μοναδική μαεστρία αναδείκνυε τους χορούς, τα δρώμενα και τις παραδοσιακές φορεσιές σε όλα τα επίπεδα της σκηνής του θεάτρου. Η εισαγωγή των δημοτικών τραγουδιών και εθίμων, η συμμετοχή αυθεντικών μουσικών συνόλων και οργάνων που ταξίδευαν από τον τόπο τους, για να συμβάλουν στις παραστάσεις του ΛτΕ στο Ηρώδειο ή στο Μέγαρο Μουσικής, υπήρξαν δικές του πρωτοπορίες.

Η επιλογή των προσώπων σε κάθε σκηνή και σουίτα ήταν μελετημένη και συμβάδιζε με τον κατάλληλο σωματότυπο και τα χαρακτηριστικά των κατοίκων της περιοχής που παρουσιαζόταν χορευτικά ή μουσικά. Όσοι μαθητεύσαμε κοντά του δεν ξεχνάμε τις πολύωρες πρόβες στο προαύλιο του Μαρσλείου πριν από τις μεγάλες παραστάσεις, όπου οι αριστοτεχνικά στημένες σκηνές μπορεί να απογειώνονταν σε μια στιγμή με την προσθήκη μιας μόνο κίνησης ή με έναν

αυτοσχεδιασμό. Η βροντερή φωνή του δασκάλου κυριαρχούσε και το επαναλαμβανόμενο «τι τατατα, τι τατα...» ηκούσε δίνοντας το ρυθμό για κάθε χορό. Λίγο πριν την έξοδο στη σκηνή, μετά από τις πολύωρες εξαντλητικές πρόβες, η φωνή του γλύκαινε, γινόταν πατρική και ενθαρρυντική και η ομάδα αποκτούσε τη συνοχή και την ψυχή, που έφερνε την επιτυχία!

Ο Λευτέρης Δρανδάκις υπήρξε κι ένας ακάματος ερευνητής των παραδόσεων, των μελωδιών και των εθίμων της πατρίδας μας, που τα παρακολουθούσε ταξιδεύοντας σε χωριά και πόλεις, τα κατέγραφε, τα κωδικοποιούσε. Προέτρεπε τα «παιδιά του», δηλαδή τους μαθητές και τις μαθήτριες της χορευτικής ομάδας, να τον ακολουθούν σε αυτές τις «ερευνητικές αποστολές», ώστε να γίνουν οι συνεχιστές του έργου του και να βιώσουν τη μαγεία της επιτόπιας ανακάλυψης των στοιχείων, που απαρτίζουν τον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό. Μοιράστηκε μαζί τους το πάθος του για τη διάσωση και ανάδειξη ελληνικών δημοτικών χορών, παραδοσιακών ενδυμάτων και εθίμων. Η αγάπη του για την παραδοσιακή εθνική ενδυμασία τον οδήγησε στη συλλογή αυθεντικών φορεσιών, τις οποίες δώρισε στην ιματιοθήκη και στο μουσείο του Λυκείου των Ελληνίδων. Αυτές φόρεσαν τα παιδιά της χορευτικής ομάδας, όταν τον συνόδευσαν, τραγουδώντας συγκινημένα, στην τελευταία του κατοικία.

Ο «Δάσκαλος» είδε το καλλιτεχνικό του έργο να αναγνωρίζεται εντός και εκτός Ελλάδος, αφοσιώθηκε με εργατικότητα και προσήλωση στους σκοπούς του Λυκείου των Ελληνίδων,

αφιέρωσε τη ζωή του στη διάσωση της παράδοσης, που τη θεωρούσε πάντα σύγχρονη, και βίωσε την οικογενειακή ευτυχία ανάμεσα στη λυκειακή του οικογένεια. Στάθηκε συνοδοιπόρος, οδηγός και πρότυπο για εκατοντάδες μαθητές στους οποίους κληροδότησε το πολυσχιδές έργο του. Τον αποχαιρετούμε με τη μελωδία των δημοτικών τραγουδιών που αγάπησε και το άρωμα του βασιλικού, που είχε πάντα στο χέρι του! Αντίο Δάσκαλε!

Λυκείου δραστηριότητες

Εκδηλώσεις του ΛΕΡ

Νοέμβριος 2023 - Μάρτιος 2024

Νοέμβριος: Μαθήματα κρουστών ξεκινούν για ενήλικες και παιδιά στο ΛΕΡ, με την καθοδήγηση του μουσικού Μιχάλη Κλαπάκη.

12 Νοεμβρίου: Ο Γιάννης Τσαλαπάτης, σχεδιαστής κοσμημάτων, περιέγραψε σε μέλη και φίλους του ΛεΤ, στην αίθουσα "Φίλιππος Καβουνίδης», με ζωντάνια και γνώση, τις τεχνικές κατασκευής κοσμημάτων μέσα στους αιώνες. Η τ. Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ, Αναστασία Κάλφογλου, εξήγησε τους λαογραφικούς συμβολισμούς των μοτίβων στα παραδοσιακά κοσμήματα και ακολούθησε έκθεση των κοσμημάτων του σχεδιαστή, που εξέπληξε ευχάριστα το κοινό.

17 Νοεμβρίου: Ο Καρπαθιώτης λυράρης, κ. Ζωγραφίδης, και οι συνεργάτες του ταξίδεψαν από το νησί τους ως τη Ραφήνα και μετέφεραν το κλίμα των καρπαθιώτικων γλεντιών στο ΛΕΡ.

23 Νοεμβρίου: Τον Αντώνη Σαμαράκη μέσα από τα έργα του: "Ζητείται ελπίς", "Το λάθος", "Αρνούμαι" ανέλυσε η ομάδα φιλαναγνωσίας του ΛΕΡ.

26 Νοεμβρίου: Το βιβλίο του επίτιμου μέλους και συνεργάτιδας του ΛΕΡ, Δανάης Μπασαντή, αρμένισε το πολυπληθές κοινό στην Κρήτη, την Ιταλία, την Ισπανία. Η Πρόεδρος ΛΕΡ και Εκπαιδευτικός, Εύη Γκατσοπούλου και η Καλλιτέχνης και Εκπαιδευτικός, Ειρήνη Κορμνηνού, παρουσίασαν το βιβλίο "Ο Δομήνικος από την Κρήτη" και το έργο του γνωστού ζωγράφου. Οι μουσικοί, κ. Μπουρλάκης, κ. Γρηγοριάδης και κ. Λαμπράκης έπαιξαν και τραγούδησαν κρητικούς ρυθμούς και παιδιά της ομάδας χορού ΛΕΡ, ξεσήκωσαν το κοινό με τα λεβέντικα κρητικά τους πατήματα. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα - παιχνίδι, που υλοποίησε η Δανάη Μπασαντή με τους μικρούς φίλους του ΛΕΡ.

1 Δεκεμβρίου: Το μέλος του ΛΕΡ, Νάντια Παντελιά, παρουσίασε παραδοσιακές μικρασιατικές συνταγές σε δυο σεμινάρια, όπου οι συμμετέχοντες κατασκεύασαν και γεύθηκαν το γιορτινό μενού!

7 Δεκεμβρίου: Το ΛΕΡ συνέλεξε και προσέφερε χρηματικό ποσό στο ίδρυμα «Αγία Φιλοθέη» στην Πεντέλη, ώστε να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες των συνανθρώπων μας, που αντιμετωπίζουν σωματικές και νοητικές δυσκολίες.

11 Δεκεμβρίου: Το ΛΕΡ συνδιοργάνωσε με την εκκλησία της Παντοβασιλίσσας Ραφήνας αφιέρωμα για τα 100 χρόνια από την εγκατάσταση των Τριγλιανών προσφύγων στη Ραφήνα με τίτλο «Οι Άγιοι που έζησαν τον 20^ο αιώνα», με αφορμή το βιβλίο του Γιάννη Εμίρη. Εξαιρετικοί ήταν οι ομιλητές, Κωνσταντίνος Χολέβας, Πολιτικός επιστήμονας και ο Αρχιμανδρίτης, Τιμόθεος Αγγελής. Αποσπάσματα από το βιβλίο διάβασε η ηθοποιός, Λουκία Παπαδάκη.

13-14 Δεκεμβρίου: Γιορτινό παζάρι με χειροποίητες κατασκευές διοργανώθηκε από τα τμήματα Οικοτεχνίας, με κινητήριο δύναμη την Έφορο, Αναστασία Μιχαήλ και τις δασκάλες, Αρετή Πούσια, Άννα Κυριακάκη, Ρένα Φούντη. Οι δημιουργίες εκτέθηκαν στην ιματιοθήκη του ΛΕΡ.

19-20 Δεκεμβρίου: Το τμήμα χορωδίας και τα τμήματα χορού διοργάνωσαν χριστουγεννιάτικα γλέντια με τη λήξη των μαθημάτων για το 2023 με μεζέδες, ποτά, χορό, τραγούδι για τους μεγάλους, χριστουγεννιάτικες κατασκευές και κάλαντα για τους μικρούς.

20 Δεκεμβρίου: Πολυπληθής ομάδα από το ΛΕΡ παρακολούθησε τις «Παραμυθοκόρες» και κάλαντα, χορούς από τις γωνιές της Ελλάδας στο τσάι του Λ.Ε.Αθηνών στη λαμπερή, καταστόλι-στη αίθουσα της "Μ. Βρετανίας".

21 Δεκεμβρίου: Η συνάντηση φιλαναγνωσίας ΛΕΡ έγινε σε κλίμα γιορτινό με την επεξεργασία του βιβλίου της Ρέας Γαλανάκη «Ο βίος του Ισμαήλ, Φερικ Πασά».

22 Δεκεμβρίου: Στην ομάδα χορού η Έφορος Λαογραφίας, Ασπασία Μπούρχα παρουσίασε και παρασκεύασε την παραδοσιακή σαρακατσάνικη πίτα, που ετοιμάζαν τις μέρες των Χριστουγέννων.

22 Δεκεμβρίου: Το ντοκιμαντέρ για τη Ραφήνα με τη συμμετοχή του ΛΕΡ (Πρόεδρος και Έφορος Εθνικών Ενδυμασιών) της Δέσποινας Σωτηροπούλου προβλήθηκε στην κινηματογραφική λέσχη της Ραφήνας και είναι προσβάσιμο στο history channel στην cosmote tv.

24 Δεκεμβρίου: Το ΛΕΡ αποστέλλει σε μέλη, φίλους και στα Παραρτήματα των ΛεΤε τη χριστουγεννιάτικη κάρτα με κάλαντα και ευχές.

2 Ιανουαρίου: Η Πρόεδρος και μέλη του Δ.Σ. του ΛΕΡ επισκέφθηκαν τη νέα Δήμαρχο, Δήμητρα Τσεβά και έδωσαν τις ευχές τους για τον καινούριο χρόνο και για επιτυχία στο έργο της. Μαζί με τη γιορτινή κάρτα, το χειροποίητο γούρι από το Τμήμα Οικοτεχνίας, το ΛΕΡ μετέφερε το μήνυμα της συνεργασίας και της κοινής επιθυμίας για την προαγωγή του πολιτισμού στον τόπο μας!

8 Ιανουαρίου: Η μουσειοσσκευή του ΛΕΡ με θέμα την "παραδοσιακή ποδιά" δανείστηκε στην εκπαιδευτικό, Άννα Βρεττού, που την ταξίδεψε στα Ελληνόπουλα σε σχολείο του Καναδά.

14 Ιανουαρίου: Στην αίθουσα του ξενοδοχείου "Αύρα", οι πολυποίικιλες φορεσιές από τη Μακεδονία και τη Θράκη ενθουσίασαν τα μέλη και τους φίλους του ΛΕΡ Ακολούθησε η κοπή της πατροπαράδοτης βασιλόπιτας. Οι φωνούλες των παιδιών του ΛΕΡ έψαλαν τα κάλαντα. Η Έφορος Εθνικών ενδυμασιών, Χαρούλα Καραόγλου και οι συνέφοροι, Αναστασία Κάλφογλου και Χρυσούλα Παντελή, επεξήγησαν τις φορεσιές, τα σύμβολα, τα εξαρτήματά τους και παράλληλα έγινε αναπαράσταση του εθίμου "9 φαγιά". Στο τέλος, νέοι του ΛΕΡ χόρεψαν τα "Ρογκάτσια».

16 Ιανουαρίου: Η Πρόεδρος του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου και η Έφορος Λαογραφίας, Ασπασία Μπούρχα, εκπροσώπησαν το ΛΕΡ στο διεθνές συνέδριο περιβάλλοντος και υγιεινής διατροφής, που διοργάνωσε το 1^ο Δημοτικό σχολείο Ραφήνας. Το "κεντητό ψωμί", συνδυασμός μαγειρικής, λαογραφίας, τέχνης ήταν το θέμα που παρουσιάστηκε, ενώ κατασκευάστηκε μπροστά στο κοινό με την τεχνική "μπουκβάλα" η σαρακατσάνικη βασιλοκουλούρα, την οποία γεύθηκαν οι σύνεδροι.

21 Ιανουαρίου: Μέλη της Εφορείας Καλλιτεχνικών ξεναγήθηκαν στην έκθεση "Παράλληλη Θέαση" με έργα ελλήνων ζωγράφων από την σπουδαία Συλλογή της Τράπεζας της Ελλάδας, με πορεία 100 χρόνων, στο Ίδρυμα Θεοχαράκη.

1 Φεβρουαρίου: Το τμήμα καλλιτεχνικών κατασκευών και κοσμημάτων ΛΕΡ εμπνεύστηκε και δημιούργησε τον ασπρόκόκκινο Μάρτη, το παραδοσιακό βραχιολάκι.

3 Φεβρουαρίου: Η Πρόεδρος του ΛΕΡ και μέλη του ΔΣ αποχαιρέτησαν το «Δάσκαλο» του ΛτΕ, Λευτέρη Δρανδάκι, στο τελευταίο του ταξίδι, ενώ αναβλήθηκαν τα μαθήματα του ΛΕΡ.

5 Φεβρουαρίου: Η Τριγλιανή κόρη του ΛΕΡ, ντυμένη με την παραδοσιακή φορεσιά της πατρίδας της, φιλοξενήθηκε από την τρίτη τάξη του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Ραφήνας. Αφηγήθηκε στα παιδιά τις περιπέτειες των Τριγλιανών προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στη Ραφήνα πριν 100 χρόνια. Οι μαθητές και οι μαθήτριες ζωγράρισαν τις παραδοσιακές φορεσιές και κράτησαν στον νου τους ζωντανό το μάθημα της τοπικής ιστορίας!

11 Φεβρουαρίου: Στην αίθουσα "Φίλιππος Καβουνίδης", η Έφορος Λαογραφίας του ΛΕΡ, Ασπασία Μπούρχα, οι συνέφοροι, Νίκη Γρηγορίου και Λαμπρινή Μπενάτση, αφιέρωσαν στη συνέφορό τους, Ευαγγελία Πανταζή, την εκδήλωση που στηρίχτηκε στην αφήγηση της προσωπικής της εμπειρίας. Ο σχολικός εκφοβισμός και ο εκφοβισμός σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, χθες και σήμερα, αναλύθηκαν μέσα από τις εισηγήσεις τους.

13 Φεβρουαρίου: Στο μάθημα χορού στο ΛΕΡ παρουσιάστηκε η φορεσιά της Καππαδοκίας από την Εφορεία Εθνικών Ενδυμασιών.

16 Φεβρουαρίου: Το ταξίδι της μουσειοσκευής ΛΕΡ με θέμα την "παραδοσιακή ποδιά" συνεχίζεται για έκτη χρονιά! Η Πρόεδρος του ΛΕΡ και εκπαιδευτικός άνοιξε τη μουσειοσκευή στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Ραφήνας και τα μάτια των μαθητών γέμισαν με εικόνες από την ελληνική επαρχία, τις μαϊστρες και τους τερζήδες, τις ποικίλες παραδοσιακές ποδιές.

18 Φεβρουαρίου: "Το μυστικό της Κοντέσσας Βαλέραινας" παρακολούθησαν τα μέλη του ΛΕΡ στον "Ελληνικό κόσμο".

20 Φεβρουαρίου: Στα λαμπερά μάτια των μικρών μαθητών του ΛΕΡ αποτυπώθηκε το ενδιαφέρον για την παρουσίαση δεκάδων μουσικών οργάνων από τον ε.α.αξιωματικό, φιλόλογο και δάσκαλο παραδοσιακών οργάνων, Μανώλη Μπουρλάκη.

29 Φεβρουαρίου: Η συλλογή από κούκλες του κόσμου που δώρισε η Εύη Ηλιοπούλου στο ΛΕΡ συμπληρώθηκε από τις παραδοσιακές κούκλες της τ. Προέδρου του ΛΕΡ, Χριστίνας Παναγιώτου. Κούκλες από τα ταξίδια της θα εμπλουτίσουν τη συλλογή του ΛΕΡ και θα χρησιμοποιηθούν σε εκπαιδευτικές δράσεις για παιδιά!

4 Μαρτίου: Με αφορμή τη μέρα της γυναίκας το ΛΕΡ δώρισε στα μέλη του ΔΣ και στις συνεφόρους ένα σεμινάριο από τον ψυχολόγο, Οδυσσέα Δήμο. Παρουσιάστηκαν οι διαφορές του ανδρικού και γυναικείου εγκεφάλου, η επίδραση τους στον τρόπο σκέψης και στις δεξιότητες.

5 Μαρτίου: Ένα υπέροχο απόγευμα πρόσφερε η Εφορεία Φιλολογικού του ΛτΕ και η Έφορος, Φώφη Ραζή στα μέλη του ΛΕΡ και σε πλήθος κόσμου, στο εμβληματικό κτήριο της Δημοκρίτου 14, με θέμα την ιδρύτρια του ΛτΕ, Καλλιρρόη Παρρέν.

7 Μαρτίου: Το βραβείο "Καλλιρρόη" δόθηκε στην Πρόεδρο του ΛΕΡ, Εύη Γκατσοπούλου, από τον Δήμο Ραφήνας Πικερμίου, τη Δήμαρχο, Δήμητρα

Τσεβά και την αντιδήμαρχο, Χριστίνα Λαμπίρη σε τιμητική εκδήλωση στο θέατρο του Γυμνασίου Λυκείου Ραφήνας.

9 Μαρτίου: Ήρθε ο Μάρτης και η άνοιξη! Στο τμήμα κρουστών του ΛΕΡ οι μαθήτριες τραγουδούν και συνοδεύουν ρυθμικά τον ερχομό τους, κρατώντας την παραδοσιακή ξύλινη χελιδόνα!

10 Μαρτίου: Φαγιούμ με εκφραστικά μάτια ζωγράρισαν οι ενήλικες του ΛΕΡ, ενώ τα παιδιά αποτύπωσαν στο χαρτί τους γενίτσαρους και τις μπούλες, που αντιπροσωπεύουν παραδοσιακές αποκριάτικες φιγούρες και έθιμα. Οι μικροί μας φίλοι ετοίμασαν τα σχέδια των χαρταετών της Καθαράς Δευτέρας!

12 Μαρτίου: Το ΛΕΡ συμμετείχε για δεύτερη χρονιά φέτος στο Γαϊτανάκι του Ευρίπου, μια γιορτή που αναβιώνει το αποκριάτικο γαϊτανάκι!

13 Μαρτίου: Η Έφορος χορού του ΛτΕ Λονδίνου αποδέχθηκε το Λεύκωμα 30 ετών του ΛΕΡ από τη συνέφορο Δημοσίων σχέσεων, που βρέθηκε εκεί και με τις ευχές από όλο το ΔΣ του ΛΕΡ!

14 Μαρτίου: Ντυμένοι με αποκριάτικες στολές, αυτοσχέδιες ή μη, με χαμόγελο και πολύ κέφι έσμιξαν οι χορευτές του ΛΕΡ, για να γιορτάσουν τις Απόκριες. Μικροί και μεγάλοι πιάστηκαν στον κύκλο του χορού και διασκέδασαν όλοι μαζί. Μεζεδάκια και κρασί εναλλάσσονταν με τα αστεία και τα πειράγματα

18 Μαρτίου: Μέλη του ΛΕ Ραφήνας συνταξίδεψαν με το ΛΕ Παπάγου και επισκέφθηκαν την ιστορική πόλη της Νάουσας, για να βιώσουν τα παραδοσιακά αποκριάτικα έθιμα! Επισκέφθηκαν το "σπίτι των Γενίτσαρων", όπου γνώρισαν την προετοιμασία της μεταμφίεσης των νέων σε Γενίτσαρους και Μπούλες.

21 Μαρτίου: Η χορευτική ομάδα ΛΕΡ χόρεψε στο Πολεμικό Μουσείο στα πλαίσια του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, προσκεκλημένη από τον Σύλλογο Απόστρατων Αξιωματικών.

25 Μαρτίου: Η χορευτική ομάδα ΛΕΡ συμμετείχε στην παράσταση της 25^{ης} Μαρτίου και χόρεψε στην πλατεία της Ραφήνας παραδοσιακού χορού από τη Μακεδονία.

Η παλιά φωτογραφία της Ραφήνας

Σχολιάζει ο Ιωσήφ Πικουλίδης

Αναμνήσεις από μια Ραφήνα που έφυγε από τα μάτια μας, μα όχι απ' την καρδιά μας.

Δεκαετία του '60. Στη συμβολή των οδών Χρυσοστόμου Σμύρνης και Χρήστου Μάντικα. Κεντρικοί δρόμοι σήμερα, ασήμαντοι τότε.

Τα παιδιά στην φωτογραφία είναι: Από αριστερά, Αγγελής Αραπάκης, Γεράσιμος Τσούλος, Χρήστος Διαγγελάκης και κάτω ο Γιάννης ο Κούτρης (Μπαρμπουνάρας), όπως τον έλεγε η κυρά Μαρία, η μάνα του. Ακριβώς εκεί που είναι τα παιδιά, σήμερα είναι το Everest.